

“Learning the hard way”

Het effect van Srebrenica op het gedrag van de Tweede Kamer bij de besluitvorming over het uitzenden van militairen

Master Scriptie Nederlandse Politiek

Sam van Damme

S2106337

Universiteit Leiden

10 januari 2019

9994 woorden (excl. bijlagen)

Scriptiebegeleider: Dr. Tom Louwerse

Tweede Lezer: Prof. dr. Ruud Koole

Samenvatting

Is het gedrag van de Tweede Kamer tijdens de besluitvorming omtrent de inzet van de krijgsmacht veranderd door het Srebrenica drama? Na een *policy failure* als Srebrenica, zo theoretiseert deze studie, trekken de betrokken instituties zoals de Tweede Kamer lessen uit de fouten die zijn gemaakt en passen hun gedrag aan om toekomstig falen te voorkomen. Door parlementaire documenten uit de periode 1990-2018 te analyseren, is onderzocht of de Kamer na 2000 meer en/of op een andere manier van haar bevoegdheden (schriftelijke vragen, debatten, hoorzittingen) gebruik is gaan maken en zich kritischer opstelt. De Tweede Kamer is na het Srebrenica-drama inderdaad actiever van haar bevoegdheden gebruik gaan maken: debatten worden vaker plenair gehouden en meer fracties zijn aanwezig. Daarnaast wordt er kritischer gereageerd op het besluit om militairen uit te zenden, spreken meer fracties zich uit tegen de uitzending, worden de standpunten uitvoeriger beargumenteerd, worden moties ingediend om het besluit te keren en vormen de besluitvormingsprocessen vaker het middelpunt van politiek theater. Deze studie laat zien dat een parlement zich anders kan gaan gedragen terwijl de bevoegdheden niet zijn veranderd en dat de formele bevoegdheden alleen weinig zeggen over de daadwerkelijke rol en invloed van het parlement in het besluitvormingsproces.

Introductie

Terwijl Nederlandse militairen onder vlag van de VN verantwoordelijk waren voor de bescherming van de moslimbevolking in de enclave Srebrenica, wisten de Bosnische Serviërs in juli 1995 de enclave te veroveren en ongeveer 8000 moslimmannen mee te nemen en te vermoorden. Naast het drama voor de bevolking en de consequenties voor het conflict in het voormalig Joegoslavië, was dit ook voor Nederland een traumatische gebeurtenis met grote gevolgen. Nederland was niet in staat geweest de mannen te beschermen. De missie was mislukt.

Het drama Srebrenica bestond niet alleen uit het vallen van de enclave en de daaropvolgende genocide. De nasleep van de val van de enclave was langdurig en rommelig en bestond uit een reeks onderzoeken, die allemaal lieten zien dat de politiek en betrokken organisaties hadden gefaald. Het Srebrenica drama is daarmee een duidelijk voorbeeld van een *policy failure*.¹

Policy failures worden vaak in verband gebracht met *policy learning*: er wordt geleerd van de fouten die zijn gemaakt en er wordt actie ondernomen om een zelfde falen in de toekomst te voorkomen.² De parlementaire onderzoekscommissie Tijdelijke Commissie Besluitvorming Uitzendingen (TCBU) concludeerde dat de Tweede Kamer tijdens de besluitvorming over Srebrenica fouten had gemaakt en presenteerde aanbevelingen om de rol van de Kamer in het besluitvormingsproces te verbeteren.³ De parlementariërs zelf erkenden dat ze zich te weinig hadden verdiept in de uitvoerbaarheid van de missie en gaven aan het als een plicht naar de

¹ Christ Klep, *Somalië, Rwanda, Srebrenica: de nasleep van drie ontspoorde vredesmissies* (Amsterdam: Boom, 2008), 12.

² Peter J. May, "Policy Learning and Failure," *Journal of Public Policy* 12, no. 4 (1992): 332–333. ; Thomas A. Birkland, *Lessons of Disaster: Policy Change after Catastrophic Events* (Washington D.C.: Georgetown University Press, 2006), 169.

³ Kamerstukken II 1999/2000, 26 454, nr. 8: 486, 494-495.

slachtoffers te zien om lessen te leren en het beleid te verbeteren. Ze riepen op tot meer betrokkenheid en een grotere verantwoordelijkheid van de Tweede Kamer bij uitzendingen.⁴

Voorbeelden in het buitenland laten zien dat *policy failures* regelmatig leiden tot een wijziging in de formele rolverdeling tussen parlement en regering inzake uitzendingen. In Duitsland kreeg het parlement na de Tweede Wereldoorlog een instemmingsrecht bij de inzet van de krijgsmacht, het Congres in de VS eiste meer invloed op na de desastreus verlopen Vietnamoorlog en het Spaanse parlement kreeg een formeel instemmingsrecht na de oorlog in Irak die als *policy failure* werd gezien.⁵ De formele bevoegdheden van het Nederlandse parlement zijn na Srebrenica niet vergroot. Het parlement kreeg geen instemmings- of vetorecht. In 2000 werd wel artikel 100 toegevoegd aan de Grondwet en in 2001 werd het Toetsingskader uit 1995 (vóór Srebrenica) aangepast om de informatievoorziening naar het parlement te verbeteren. Veel van deze wijzigingen was echter een formalisering van de reeds bestaande politieke praktijk en was al geïnitieerd vóór Srebrenica. Van een echte verandering in bevoegdheden na Srebrenica is geen sprake.⁶

Het feit dat er aan de formele kant geen noemenswaardige veranderingen zijn aangebracht betekent nog niet dat de Kamer niet van Srebrenica heeft geleerd en zich na Srebrenica niet anders is gaan gedragen. Born en Hänggi stellen dat de rol en invloed van het parlement worden bepaald door de formele bevoegdheden (*authority*), de capaciteit en mogelijkheden (*ability*) en de wil om van de bevoegdheden en mogelijkheden gebruik te maken (*attitude*).⁷

⁴ Klep, 156-157.

⁵ Wolfgang Wagner, *Parliamentary Control of Military Missions: Accounting for Pluralism* (Geneva: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF) Occasional Paper, no. 12, 2006): 16, 31.

⁶ J.J.W.C. van Dinther, "Parlementaire Instemming bij de Inzet van de Krijgsmacht," *Tijdschrift Voor Constitutioneel Recht* 18, no. 1 (2011): 7-8.

⁷ Hans Born en Heiner Hänggi, *The Use of Force Under International Auspices: Strengthening Parliamentary Accountability* (Geneva: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Occasional Paper, no. 7, 2005), 4-12.

Bestaand onderzoek richt zich echter voornamelijk op de formele bevoegdheden van het parlement en de vraag kan worden gesteld of louter een verandering in bevoegdheden leidt tot een verandering in het gedrag, omdat het gedrag van parlementen niet enkel daardoor wordt bepaald. Een onderzoek naar het gedrag van de Tweede Kamer omtrent de inzet van de krijgsmacht tussen 1990 en 2018 kan antwoord geven op de vraag of Srebrenica heeft geleid tot een structurele verandering in het gedrag van de Kamer en of er sprake is geweest van *policy learning*. Daarnaast kan, door verder te kijken dan de bevoegdheden, een beter en completer beeld worden verkregen van de rol en invloed van de Tweede Kamer op de politieke besluitvorming omtrent het inzetten van de krijgsmacht. De onderzoeksvraag die in deze scriptie centraal staat is: *Op welke wijze gedraagt de Tweede Kamer zich bij de besluitvorming omtrent het inzetten van de krijgsmacht en heeft het policy failure Srebrenica hierin verandering gebracht?*

Theorie

Gedrag van het parlement

Deze scriptie heeft het gedrag van de Tweede Kamer onderzocht. Hiermee wordt het geheel aan gedragingen van Tweede Kamerleden bedoeld. Het gedrag van de Tweede Kamer is de wijze waarop Tweede Kamerleden gebruikmaken van de bevoegdheden (*authority*) en mogelijkheden (*ability*) die ze tot hun beschikking hebben om invloed uit te oefenen op het besluit. Het gedrag van de Tweede Kamer wordt daarmee bepaald door de bevoegdheden, de capaciteit en de houding (*attitude*).

Met de bevoegdheden worden de verschillende formele en constitutionele rechten van het parlement bedoeld, zoals het instemmings- of vetorecht of het vragenrecht. De capaciteit is de mate waarin het parlement de mogelijkheid heeft om van zijn bevoegdheden gebruik te maken. Hier gaat het bijvoorbeeld om het aantal leden van de defensiecommissie⁸ of het budget van de commissie. Hoe meer middelen het parlement heeft, des te beter is het in staat om van haar bevoegdheden gebruik te maken. De houding is de politieke wil van parlementariërs om de middelen en bevoegdheden daadwerkelijk in te zetten.⁹ Aangezien houding lastig te observeren is, richt deze studie zich op het gedrag van de Tweede Kamer in de politieke praktijk. Indien Kamerleden gebruik maken van hun bevoegdheden en mogelijkheden, kan ook worden verondersteld dat ze hiertoe de politieke wil hadden.¹⁰

⁸ Born en Hänggi (2005) kijken naar de capaciteiten van de parlementaire defensie commissies. Echter in Nederland bespreekt ook de commissie Buitenlandse Zaken de uitzendingen.

⁹ Born en Hänggi, 4-12.

¹⁰ Andersom geldt dit niet. Als de Kamer bepaalde gedragingen niet vertoont wil dat nog niet zeggen dat Kamerleden hiertoe de wil niet hadden.

De rol van het parlement in Nederland

Het is relevant om het gedrag van het Nederlandse parlement onder de loep te nemen omdat de formele positie van het Nederlandse parlement omtrent de inzet van de krijgsmacht een bijzonder karakter heeft en er door de jaren heen veel discussie is geweest, zowel in de wetenschap als in de politiek zelf, over de positie van de Tweede Kamer in het besluitvormingsproces. Het voert te ver om diep in deze discussie te duiken. Deze scriptie zal zich namelijk niet specifiek richten op de vraag wat de Tweede Kamer mag en kan (de bevoegdheden en capaciteit), maar op vraag wat de Kamer in praktijk doet (het gedrag). Het is echter wel van belang om de belangrijkste historische ontwikkelingen kort op een rij te zetten, omdat het gedrag van de Kamer hier niet volledig los van kan worden gezien.¹¹

Lange tijd had het parlement door middel van artikel 96 van de Grondwet een formeel instemmingsrecht bij de besluitvorming omtrent het ‘in oorlog verklaren’. Bij de totstandkoming van dit artikel in 1922 werd bedoeld dat de Staten-Generaal toestemming moest geven voor de inzet van de krijgsmacht in oorlogshandelingen. Toen in 1953 in het kader van de Korea oorlog artikel 96 voor het eerst zou moeten worden toegepast, maakte het parlement echter geen gebruik van het instemmingsrecht.¹²

In de jaren '90, bij de Nederlandse deelname aan de eerste Golfoorlog, laaide de discussie opnieuw op. De regering stelde, en de Kamer ging hierin mee, dat artikel 96 louter van toepassing is op het ‘in oorlog verklaren’, en niet op het uitvoeren van oorlogshandelingen. Deze lezing werd hierna constant door de regering gebruikt bij inzet van de krijgsmacht. Aangezien al lange tijd het ‘in oorlog verklaren’ door landen niet meer wordt toegepast, is artikel 96 van de Grondwet en hiermee het instemmingsrecht van het parlement bij inzet van

¹¹ Zie bijlage 2 voor de volledige tekst van art. 96 en 100 en bijlage 3 voor de tijdlijn historische ontwikkeling van de rol van het parlement.

¹² Leonard F.M. Besselink, “Van Constitutionele Beslissingsmacht tot Vermeende Zeggenschap: Parlementaire Betrokkenheid bij de Deelname van de Nederlandse Krijgsmacht aan Internationale Militaire Operaties.”, in *De Grondwet en het Inzetten van Strijdkrachten*, geredigeerd door M. van Damme (Antwerpen: Maklu, 2005), 144-145.

de krijgsmacht in onbruik geraakt.¹³ In 1994 sprak de Kamer zijn ongenoegen over de gemarginaliseerde rol van het parlement uit in de motie-Van Middelkoop. Deze motie riep de regering op om een formeel instemmingsrecht van de Kamer bij de inzet van de krijgsmacht vast te leggen. De regering voelde hier niets voor en bood in 1995 de Kamer een Toetsingskader aan. Het Toetsingskader was bedoeld als leidraad met criteria die de Kamer zou helpen bij het maken van een beoordeling van de regeringsvoorstellen tot inzet van de krijgsmacht. Dit zou de discussie tussen Kamer en regering enigszins stroomlijnen.¹⁴

In 2000 werd artikel 100 aan de Grondwet toegevoegd waarin de Kamer het recht kreeg om geïnformeerd te worden over het besluit om de krijgsmacht in te zetten ter bevordering van de internationale rechtsorde. Het was echter al politieke praktijk dat de Kamer hierover werd geïnformeerd.¹⁵ Formeel heeft het parlement geen extra bevoegdheden of meer zeggenschap gekregen over de inzet van de krijgsmacht.^{16, 17}

Srebrenica als policy failure

Er is sprake van een *policy failure* als het beleid niet het beoogde resultaat heeft en het beleid niet langer kan rekenen op voldoende steun.¹⁸ Srebrenica kan met recht een *policy failure* worden genoemd. Het beleid haalde niet het gestelde doel (*program failure*) en het falen bedreigde de positie en reputatie van de verantwoordelijke politici (*political failure*).¹⁹ De mate van het falen kan worden bepaald door het falen op een aantal dimensies te beoordelen. Dit betreft de grootte en de duur van de *failure*, de aandacht die ervoor is, de mate van overeenstemming dat er sprake is van een *failure* (intensiteit), de mate waarin de *failure*

¹³ Besselink, 149-152.

¹⁴ Besselink, 153-156.

¹⁵ Besselink, 157-159.

¹⁶ Besselink, 166.

¹⁷ Enkele staatsrechtgeleerden stellen zelfs dat met artikel 100 de bevoegdheden van het parlement zijn verkleind. Zie hiervoor o.a. Besselink (2005).

¹⁸ Allan McConnell, "Policy Success, Policy Failure and Grey Areas In-Between," *Journal of Public Policy* 30, no. 3 (2010): 356-357.

¹⁹ McConnell, 352-357 ; Klep 11-12.

voorkomen had kunnen worden (vermijdbaarheid) en de mate waarin de *failure* opzettelijk te weeg is gebracht. Over het algemeen wordt gesteld dat *policy failures* onopzettelijk en vermijdbaar zijn. Howlett onderscheidt daarom *policy failures* op twee schalen: *magnitude* (de grootte en duur) en *salience* (de aandacht en intensiteit).²⁰ Hoe groter het falen, hoe groter de kans op verandering.²¹ Srebrenica kan op deze wijze worden gecategoriseerd als een *policy failure* met een grote *magnitude* vanwege het feit dat het falen grote consequenties had en de nasleep jaren duurde, en een *failure* die hoog scoort op *salience* gezien de grote aandacht en de mate van overeenstemming dat het om een falen ging.²²

Het *policy failure* Srebrenica begon wellicht met de val van de enclave in juli 1995,²³ maar was daarmee niet afgelopen. De politieke en publieke discussie over het falen duurde lange tijd na, Kabinet Kok II trad er in 2002 alsnog voor af. Deze scriptie neemt de periode 1995-2000 als de periode van het *policy failure* aangezien in 2000 de TCBU haar eindrapport presenteerde.²⁴ De TCBU onderzocht de besluitvorming omtrent de inzet van de krijgsmacht in vredesoperaties en besteedde een aanzienlijk deel van haar onderzoek aan de gebeurtenissen rondom Srebrenica. Het was het eerste rapport over Srebrenica dat blootlegde dat in de besluitvorming fouten waren gemaakt en dat Srebrenica een echt *policy failure* was. Daarnaast presenteerde de TCBU aanbevelingen waarmee het besluitvormingsproces, en de rol van de Kamer daarin, konden worden verbeterd.

²⁰ Michael Howlett, "The Lessons of Failure: Learning and Blame Avoidance in Public Policymaking," *International Political Science Review* 33, no. 5 (2012): 543-544.

²¹ James I. Walsh, "Policy Failure and Policy Change: British Security Policy After the Cold War," *Comparative Political Studies* 39, no. 4 (2006): 496.

²² Klep, 12.

²³ Er kan worden gesteld dat het falen al voor de val van de enclave in gang was gezet door fouten in het besluitvormingsproces.

²⁴ Een tijdlijn van het *policy failure* Srebrenica is opgenomen in bijlage 4.

Policy Learning

Het idee dat een *policy failure* leidt tot verandering is gebaseerd op het principe van *policy learning*. Er wordt van ervaringen geleerd en het beleid en het proces dat tot het falen geleid hebben worden veranderd om een toekomstig falen te voorkomen.²⁵ Er kan op verschillende niveaus van een *policy failure* worden geleerd. Zo kunnen praktische lessen worden getrokken over het gefaalde beleid (*instrumental policy learning*),²⁶ en kan worden geleerd over het besluitvormingsproces dat tot het beleid heeft geleid en de fouten die tijdens dit besluitvormingsproces zijn gemaakt.²⁷ Deze studie zal geen aandacht besteden aan de specifieke problemen of lessen die met uitzendingen en de militaire uitvoering van missies te maken hebben. Het gaat om de lessen die zijn geleerd over het besluitvormingsproces waarin tot het uitzenden van militairen wordt besloten en dan vooral over de rol van de Kamer in dat besluitvormingsproces.

Dat er wordt geleerd van een *policy failure* heeft te maken met de effecten van het falen op de verantwoordelijke beleidsmakers. Beleidsfalen ondermijnt het vertrouwen van beleidsmakers en politici dat ze de juiste beslissingen hebben genomen en zet daarmee druk op de beleidsmakers om alternatief beleid te overwegen.²⁸ Daarnaast veroorzaakt een crisis bewustwording over het feit dat de zojuist voorgekomen crisis opnieuw zou kunnen plaatsvinden en dat dit moet worden voorkomen.²⁹ De druk tot verandering komt mede voort uit de rationele overweging van beleidsmakers dat ze hun invloed en reputatie willen behouden. Als een *policy failure* veel aandacht krijgt en beleidsmakers niet in staat zijn hierop te reageren verslechtert dit de reputatie en positie van diegenen die verantwoordelijk waren voor het falende beleid.³⁰ Hoe groter het falen en hoe meer negatieve aandacht, hoe groter de stimulans voor

²⁵ May, 332-333 ; Birkland, 169.

²⁶ May, 332.

²⁷ May, 332 ; Colin J. Bennett en Michael Howlett, "The lessons of Learning: Reconciling Theories of Policy Learning and Policy Change," *Policy Sciences* 25, no. 3 (1992): 283.

²⁸ Walsh, 493.

²⁹ Birkland, 10.

³⁰ Walsh, 492-493.

verandering.³¹ De onzekerheid en de negatieve aandacht voeren de druk op om te kiezen voor een nieuw beleid dat enerzijds een verklaring geeft waarom het *policy failure* heeft plaatsgevonden en anderzijds een nieuw falen in de toekomst kan voorkomen.³² Verandering vindt niet direct na de *failure* plaats en komt überhaupt niet in alle gevallen voor. Er treed pas verandering op als er een alternatief voor het gefaalde beleid is gevonden, bijvoorbeeld nadat een onderzoekscommissie conclusies en aanbevelingen presenteert.³³

Verwachtingen

De hoofdverwachting van deze studie is dat Srebrenica heeft geleid tot een verandering in het gedrag van de Kamer na publicatie van het TCBU rapport in 2000. Deze hoofdverwachting kan worden onderverdeeld in een aantal meer concrete sub-verwachtingen over de manier waarop de Kamer zich anders zal zijn gaan gedragen. Ten eerste kan de verwachting worden uitgesproken dat de Kamer na Srebrenica meer belang aan het onderwerp hecht en dat er bijvoorbeeld meer fracties tijdens de debatten aanwezig zijn, fractievoorzitters vaker het woord voeren en er vaker in de plenaire zaal over het onderwerp wordt gesproken. Dit komt omdat een drama als Srebrenica zorgt voor veel aandacht waardoor dat het onderwerp van missies hoog op de politieke agenda komt te staan.³⁴

Ten tweede kan de verwachting worden uitgesproken dat de Kamer zich na Srebrenica (pro-)actiever gedraagt en er zorg voor draagt om goed geïnformeerd te zijn door meer gebruik te maken van haar controlebevoegdheden zoals het stellen van schriftelijke vragen over de besluitvormingsbrief, of het stellen van vragen in debatten. De TCBU concludeerde namelijk dat de Kamer een afwachtende rol had ingenomen en steun gaf aan missies (zoals Srebrenica)

³¹ Walsh, 496.

³² Walsh, 498.

³³ Walsh, 498-499.

³⁴ Birkland, 19.

zonder volledig op de hoogte te zijn van de reikwijdte van de missie.³⁵ Deze sub-verwachtingen worden versterkt door onderzoek dat uitwijst dat Kamerleden beïnvloed worden door het gedrag van hun collega's in de commissie. Indien enkele Kamerleden met de portefeuille uitzendingen (commissie Defensie/Buitenlandse Zaken) actiever worden op het onderwerp is de kans groot dat collega-Kamerleden dit voorbeeld volgen en er een verandering in het gedrag van de Kamer plaatsvindt.³⁶ De Kamer heeft ook het recht om inlichtingen van deskundigen of ambtenaren te vragen door bijvoorbeeld technische briefings of hoorzittingen te organiseren.³⁷ De TCBU presenteerde daarover de aanbeveling dat de Kamer minder vaak in vertrouwelijkheid over de besluitvorming moet spreken en zich vaker moet laten informeren door externe experts.³⁸ Hieruit kan de verwachting worden geformuleerd dat de Kamer na Srebrenica vaker openbare technische briefings en hoorzittingen organiseert.

Het *policy failure* Srebrenica heeft daarnaast blootgelegd dat de politiek, waaronder de Kamer, tijdens de besluitvorming over Srebrenica met een aantal inhoudelijke aspecten te weinig rekening had gehouden. Verwacht kan worden dat de Kamer van de technische fouten tijdens de Srebrenica missie heeft geleerd (*instrumental policy learning*)³⁹ en inhoudelijk meer aandacht is gaan besteden aan onderwerpen en thema's die bij Srebrenica fout waren gegaan, zoals de risico's, de haalbaarheid, het mandaat, de uitrusting en een exit-strategie (noodscenario).

De TCBU concludeerde dat fracties instemden met besluiten terwijl er twijfels waren over bepaalde aspecten van de deelname of de operatie.⁴⁰ De verwachting is dat fracties die niet volledig overtuigd zijn niet langer steun aan de missies uitspreken (en dus zullen meer fracties

³⁵ Kamerstukken II 1999/2000, 26 454, nr. 8: 486 (conclusies 44 & 47).

³⁶ Tom Louwerse en Simon Otjes, "Personalised Parliamentary Behaviour without Electoral Incentives: the Case of The Netherlands," *West European Politics* 39, no. 4 (2016): 792.

³⁷ P.P.T. Bovend'Eert, en H.R.B.M. Kummeling, *Het Nederlandse Parlement*, 12^e druk (Deventer: Wolters Kluwer, 2017), 393, 517-519.

³⁸ Kamerstukken II 1999/2000, 26 454, nr. 8: 495 (aanbevelingen 16 & 17).

³⁹ May, 332 ; Howlett, 545.

⁴⁰ Kamerstukken II 1999/2000, 26 454, nr. 8: 486 (conclusies 47 & 48).

geen steun uitspreken). Hier komt ook het idee van schuld vermijden (*blame-avoidance*) bij kijken. Na Srebrenica is de Kamer zich bewuster geworden van het feit dat het uitzenden van militairen negatieve gevolgen en potentiële gevaren met zich meebrengt waarvan zij zelf de schuld kan krijgen (*political learning*).⁴¹ Dit zal leiden tot meer terughoudendheid in het uitspreken van steun. Ook is de verwachting dat fracties uitgebreider zullen beargumenteren of ze een missie wel of niet te steunen (om uit te leggen waarom ze de risico's wel of niet durven en willen nemen) en dat fracties zich kritischer zullen opstellen tijdens de debatten. In tabel 1 zijn de sub-verwachtingen op een rij gezet.

Tabel 1: Sub-verwachtingen

Sub-verwachtingen verandering gedrag Kamer
<p>Belang van het onderwerp</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. De Kamer zal vaker over missies in de plenaire zaal vergaderen. 2. Fractievoorzitters zullen tijdens debatten vaker het woord voeren 3. Er zullen meer fracties aanwezig zijn tijdens de debatten. <p>Actievere Kamer</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. De Kamer zal na Srebrenica om meer informatie vragen, bijvoorbeeld tijdens debatten en door schriftelijke vragen. 5. De Kamer zal vaker externe expertise inschakelen door een hoorzitting of openbare technische Briefing organiseren. <p>Lessen Srebrenica</p> <ol style="list-style-type: none"> 6. De Kamer zal zich meer richten op de thema's die tijdens Srebrenica mis zijn gegaan, zoals operationele zaken, materieel en risico's. <p>Standpunt</p> <ol style="list-style-type: none"> 7. Er zullen na Srebrenica meer fracties tegen missies stemmen. 8. Fracties zullen hun standpunt uitgebreider beargumenteren tijdens het debat. 9. Fracties zullen tijdens het debat meer kritiek uiten op het besluit.

⁴¹ Howlett, 548.

Methodologie

In de voorgaande paragraaf is uiteengezet waarom er wordt verwacht dat Srebrenica voor een verandering in het gedrag van de Tweede Kamer heeft gezorgd. In deze paragraaf zal worden uitgelegd hoe, door gebruik te maken van een *interrupted time series design*, is onderzocht of het gedrag van de Kamer is veranderd en of Srebrenica hiervan de oorzaak is. Het gedrag van de Tweede Kamer kan worden onderverdeeld in de activiteiten van de Kamer (van welke bevoegdheden maakt de Kamer gebruik) en de inhoud van deze activiteiten (hoe de Kamer gebruik maakt van de bevoegdheden).

Casusselectie

Om het verschil in gedrag van de Kamer voor en na Srebrenica te kunnen vergelijken, zal deze studie de besluitvorming over missies in de periode 1990-2018 analyseren. Er is gekozen voor deze ruime tijdperiode om eenmalige of tijdelijke veranderingen in het gedrag te kunnen vaststellen en om te kijken of ook lange tijd na Srebrenica, er nog een verandering is waar te nemen. De selectie van de casussen heeft als volgt plaatsgevonden.

Op basis van de openbare gegevens van het Ministerie van Defensie is een lijst gemaakt van alle missies waaraan Nederland sinds het einde van de Koude Oorlog tot 2018 heeft deelgenomen. Vervolgens zijn er twee selectiemomenten geweest. Ten eerste zijn uit alle Nederlandse missies de uitzendingen geselecteerd die voldoen (of indien vóór 2001, zouden voldoen) aan het Toetsingskader van 2001 omdat de Kamer dan op eenzelfde wijze betrokken is bij de besluitvorming. Het Toetsingskader schetst over welk soort missies de Kamer door de regering geïnformeerd dient te worden. Het Toetsingskader gaat om vrijwillige uitzendingen van militaire eenheden met als doel het bevorderen van de internationale rechtsorde. Daarbij

moet er een risico bestaan dat de militairen wapengeweld moeten toepassen of eraan worden blootgesteld.⁴²

Daarnaast is het meest waarschijnlijk dat het *policy failure* Srebrenica een effect zal hebben op missies die in zekere mate op Srebrenica lijken. Daarom is uit de bovenstaande eerste selectie vervolgens een tweede selectie gemaakt op basis van criteria waardoor alleen missies die vergelijkbaar zijn met Srebrenica zijn geselecteerd. Het gaat om missies met een VN mandaat waarin Nederland een relatief groot aantal militairen heeft ingezet (100+) en waarbij het gaat om ‘*boots on the ground*’ (landmacht). Uitzendingen met alleen een luchtmacht- of marinecomponent zijn niet meegenomen. Daarnaast zijn alleen missies met een vredeshandhavend- of vredesafdwingend karakter geselecteerd aangezien dit ook het karakter was van de missie van Srebrenica. Trainingsmissies of inzet bij humanitaire hulpverlening vallen hier dus buiten. Een overzicht van geselecteerde casussen en de selectie zijn te vinden in bijlagen 5 en 6.

Voor de 18 geselecteerde missies, de gehele populatie vergelijkbare missies, zijn de activiteiten van de Kamer bestudeerd. Gezien de omvang en beschikbare tijdperiode voor dit onderzoek was het niet mogelijk de inhoudelijke bijdrage van de Kamer, de debatten, voor alle casussen te analyseren. Daarom is gekozen om de debatten van 4 van de 18 casussen te onderzoeken: UNTAC (1992) en UNPROFOR III (1993) voor Srebrenica, UNMEE (2000) en ISAF III (2006) na Srebrenica. Deze vier uitzendingen gaan allemaal om een relatief groot aantal militairen (tussen 850 – 1100) en beslaan samen een periode vóór Srebrenica en een periode van 6 jaar na het *policy failure* Srebrenica (2000-2006). Daarnaast is UNMEE de eerste besluitvorming (oktober 2000) over een uitzending na publicatie van het rapport van de TCBU (september 2000) waarna verwacht wordt een verandering te zien.

⁴² Kamerstukken II 2000/2001, 23 591/26 454, nr. 7: 2-3.

Er is gekozen om alleen te kijken naar het debat tussen Kamer en regering over de start van de missie. De Kamer kan in theorie de meeste invloed bewerkstelligen tijdens dit eerste debat. Hierin kunnen de omvang van de missie en het mandaat nog worden gewijzigd en is het voor de Kamer mogelijk steun/geen steun uit te spreken.

Dataverzameling en operationalisatie

Activiteiten

De activiteiten geven aan in welke mate de Kamer gebruik maakt van haar bevoegdheden. Op basis van de sub-verwachtingen is voor alle casussen gekeken of er een debat over de uitzending is gehouden, of dit debat plenair of in commissie was, wie de woordvoerders waren (specialisten of fractievoorzitters), hoeveel fracties tijdens het debat aanwezig waren, welke fracties voor en tegen de missie waren, en of de Kamer zich heeft laten informeren door het stellen van schriftelijke vragen na de besluitvormingsbrief van de regering, en door experts tijdens een technische briefing of hoorzitting. Deze parlementaire gegevens zijn afkomstig van de online archieven van de Staten-Generaal, vóór 1995 via www.statengeneraaldigitaal.nl en voor na 1995 op de website van overheid.nl via <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/>.

Inhoud van de activiteiten

De inhoud van de activiteiten geeft aan hoe de Kamer gebruik maakt van de bevoegdheden. Hiervoor is een inhoudsanalyse uitgevoerd van de bijdrage van Kamerleden tijdens de debatten. Ook de verslagen van de Kamerdebatten zijn geraadpleegd via de online archieven van de Staten Generaal. Om de inhoud van de activiteiten met elkaar te vergelijken, zijn de casussen geanalyseerd door gebruik te maken van een codeerschema.⁴³ Per casus is elke alinea in de bijdrage (de analyse-eenheid) geanalyseerd door te beoordelen op een aantal categorieën.

⁴³ Zie bijlage 7 voor de codeerhandleiding.

Als eerste is de opstelling van de Kamer geanalyseerd door elke alinea van de bijdrage van een fractie te categoriseren als neutraal, steunend ten opzichte van de uitzending, kritisch ten opzichte van de uitzending, of vragend (indien vragen worden gesteld). Als tweede is, indien de fractie in de alinea steun uitspreekt of steun ontzegt, gekeken of en wat voor soort argumenten de fractie aandraagt. Dit kunnen bijvoorbeeld argumenten zijn over de doelstelling van de missie, de internationale verantwoordelijkheid van Nederland, of het ontbreken of het bestaan van steun onder de Nederlandse bevolking. Als derde is gekeken naar het onderwerp van de alinea, de focus. Dit kan bijvoorbeeld de doelstelling van de missie zijn, operationele zaken, materiele of personele zaken, risico's, de politieke ontwikkelingen in het land waarin de missie plaatsvindt of het besluitvormingsproces zelf. Ten slotte is gekeken of in de alinea een beroep wordt gedaan op ervaringen uit eerdere missies (Srebrenica of andere missies). Als in de casussen na Srebrenica veelvuldig wordt verwezen naar de ervaringen met Srebrenica, wordt het aannemelijker dat de veranderingen in het gedrag van Kamerleden mede zijn ingegeven door de ervaringen rondom Srebrenica. Tegelijkertijd is, als blijkt dat er ook naar andere missies uit het verleden wordt verwezen, het niet plausibel dat Srebrenica een op zichzelf staande verandering heeft gebracht, maar is een meer waarschijnlijke verklaring dat de Kamer vaker leert van ervaringen uit het verleden.

Het codeerschema is op werkbaarheid en compleetheid getoetst door een deel van een test-casus, MINUSMA, die voldoet aan dezelfde voorwaarden als de andere casussen, via het codeerschema te coderen. De codering en analyse is handmatig gedaan zodat ook oog is gehouden voor eventuele relevante inhoud die niet in een van de codeercategorieën paste, en de missie-specifieke context niet verloren ging. Bij het coderen komt een zekere mate van interpretatie en subjectiviteit kijken. Aangezien alle teksten door dezelfde codeur zijn gecodeerd, kan er worden gesproken van consistentie in de werkwijze en de verzamelde data.

De betrouwbaarheid neemt toe indien meerdere codeurs dezelfde teksten coderen. Vanwege de omvang van dit onderzoek en de beschikbare tijd was dit niet mogelijk. Om een zekere mate van betrouwbaarheid te krijgen is een tweede codeur gevraagd enkele willekeurige onderdelen van de verschillende casussen te coderen op basis van een door de eerste codeur gegeven instructie en de codeerhandleiding. Tussen de onderdelen van de beide codeurs was een zekere mate van overeenstemming te zien (60-82% kwam overeen). In bijlage 8 is een verantwoording van de resultaten te zien. Daarnaast is, zoals eerder gesteld, een codeerhandleiding als basis voor dit onderzoek gebruikt. Dit maakt het mogelijk voor andere onderzoekers om de data te controleren of het onderzoek te repliceren.

Data-analyse

De analyse van het gedrag van de Kamer zal worden gedaan door de frequenties van de activiteiten en van de inhoudelijke codeercategorieën te vergelijken. Op deze manier is het mogelijk om een vergelijking door de jaren heen te maken van de activiteiten van de Kamer (debatten, schriftelijke vragen, technische briefing, plenair of commissie debat, aanwezigheid tijdens debat, standpunt), en een vergelijking van de inhoud van de activiteiten (opstelling, soort argumenten, focus).

Allereerst zal worden onderzocht of de Kamer in de besluitvorming na Srebrenica haar gedrag heeft veranderd door de resultaten van de casussen te aggregeren naar drie perioden: vóór Srebrenica (1995), 1995-2000 en de periode na 2000.⁴⁴ Hier zal ook worden bekeken of als er een verandering waarneembaar is, dit direct na de val van de enclave in 1995 is, of na 2000, toen de TCBU haar conclusies en aanbevelingen presenteerde. Als er geen verandering is opgetreden kan worden geconcludeerd dat Srebrenica niet voor een verandering heeft gezorgd.

⁴⁴ Vanzelfsprekend kan dit alleen voor de activiteiten. De inhoud van de activiteiten wordt alleen vergeleken tussen 1990-1995 en 2000-2006.

De categorieën van de activiteiten zijn in kaart gebracht voor de gehele populatie. De analyse van de inhoud van de activiteiten is een steekproef van 4 missies uit een populatie van 18. Deze missies zijn, zoals eerder beschreven, niet volledig willekeurig gekozen maar er is wel sprake van enige mate van willekeurigheid in de zin dat ook andere casussen geselecteerd hadden kunnen worden. Aangezien er sprake is van een steekproef is zowel de betrouwbaarheidsinterval als de betrouwbaarheid van de verandering (de statistische significantie) berekend door gebruik te maken van de berekeningsmethoden van foutmarges uitgelegd door Franklin.⁴⁵

Als er een significante verandering in het gedrag (zoals aantal plenaire debatten) waarneembaar is na Srebrenica, is nog niet vastgesteld dat dit ook door Srebrenica is gekomen. Er zijn immers andere oorzaken dan Srebrenica mogelijk die hebben geleid tot een verandering in het gedrag. Deze mogelijke andere verklaringen zijn talrijk en het is vanwege de omvang van deze studie niet mogelijk daar allemaal apart voor te controleren. Daarom is hiermee in de analyse op twee manieren rekening gehouden. Ten eerste wordt er in dit onderzoek specifiek naar de uitgesproken sub-verwachtingen gekeken die zijn geformuleerd op basis van de lessen van Srebrenica. Als deze verwachtingen worden bevestigd, is het waarschijnlijker dat Srebrenica hiervoor de aanleiding is. Daarnaast is in de analyse van de debatten bekeken of er actief naar Srebrenica wordt verwezen door de Tweede Kamer zelf. Dit geeft geen zekerheid over Srebrenica als oorzaak van de verandering. Maar als zowel een verandering in activiteit na 2000 waarneembaar is en als Srebrenica in debatten na 2000 expliciet en veelvuldig wordt genoemd (vaker dan andere missies) in de overwegingen van de Kamer, maakt het de verwachting dat Srebrenica de oorzaak is wel waarschijnlijker.

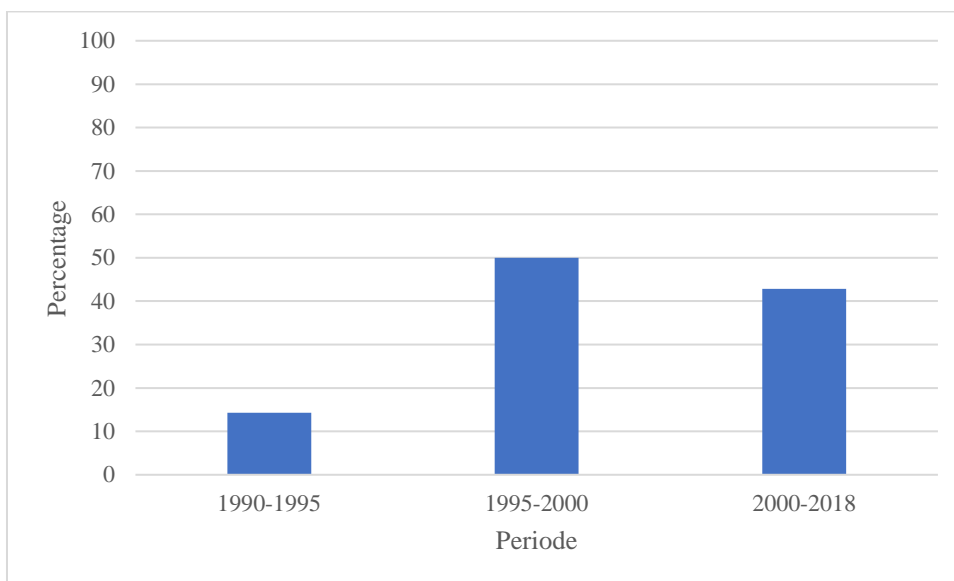
⁴⁵ De methode en gebruikte formules zijn afkomstig van: Charles H. Franklin, "The Margin of Error for Differences in Polls," *University of Wisconsin* (2007).

Resultaten

Debat en woordvoerderschap

De verwachting is dat er een toename aan plenaire debatten en een toename aan betrokkenheid van fractievoorzitters is. Wat betreft de plenaire debatten is in figuur 1 het percentage casussen met een plenair debat te zien. In de casussen waarin geen plenair debat werd gehouden, was er een debat in commissieverband. Vóór Srebrenica werd in één geval (14%) het debat volledig plenair gehouden. In de periode net na Srebrenica (1995 tot 2000) werd in twee casussen eerst een algemeen overleg (AO) in commissieverband gevoerd en vervolgens nog een plenair debat gehouden (na een vervolgbrief van de regering). Het aandeel plenaire debatten stijgt in deze periode naar 50%. Na het rapport van de TCBU (2000) werd in drie van de zeven casussen een plenair debat gehouden als afsluitende tweede termijn na een AO (42%).

Figuur 1: Aandeel plenaire debatten

Concluderend kan worden gezegd dat er weliswaar sprake is van een toename aan plenaire debatten, het merendeel van de debatten blijft in commissieverband gehouden. Daarbij is de toename al te zien in de tussenperiode 1995-2000 en niet zoals verwacht na afloop van het *policy failure* in 2000. Daarom kan deze sub-verwachting niet volledig worden bevestigd.

Alle debatten werden gevoerd door de fractiespecialisten Defensie of Buitenlandse Zaken.⁴⁶ Slechts in twee gevallen voerden ook de fractievoorzitters het woord, in de plenaire tweede termijn van UNMEE (2000) en van ISAF III (2006). In beide gevallen verklaren specifieke politieke omstandigheden de betrokkenheid van fractievoorzitters. Bij UNMEE gaf voor eerst een grote fractie, het CDA, geen steun aan een militaire missie. Hierdoor werd het een grotere politieke discussie tussen coalitie, gesteund door enkele oppositiepartijen, en het CDA. Tijdens de besluitvorming over Uruzgan in 2006 dreigde D66 voorafgaande aan de besluitvorming in het parlement met een kabinetscrisis als Nederlandse militairen naar Uruzgan zouden worden gezonden. Dit in de hoop om de grootste oppositiepartij PvdA aan haar kant te krijgen. Tevergeefs, de PvdA steunde de missie en D66 stemde weliswaar tegen, maar liet het kabinet niet vallen.⁴⁷ De betrokkenheid van fractievoorzitters na Srebrenica is dus nauwelijks toegenomen en er kan niet worden gesproken van een echte verandering. Er kan wel worden gesteld dat het feit dat partijen als het CDA en D66 tegen een missie stemden, een indicatie is van toegenomen politieke gevoeligheid van dit thema.

Aanwezigheid Fracties

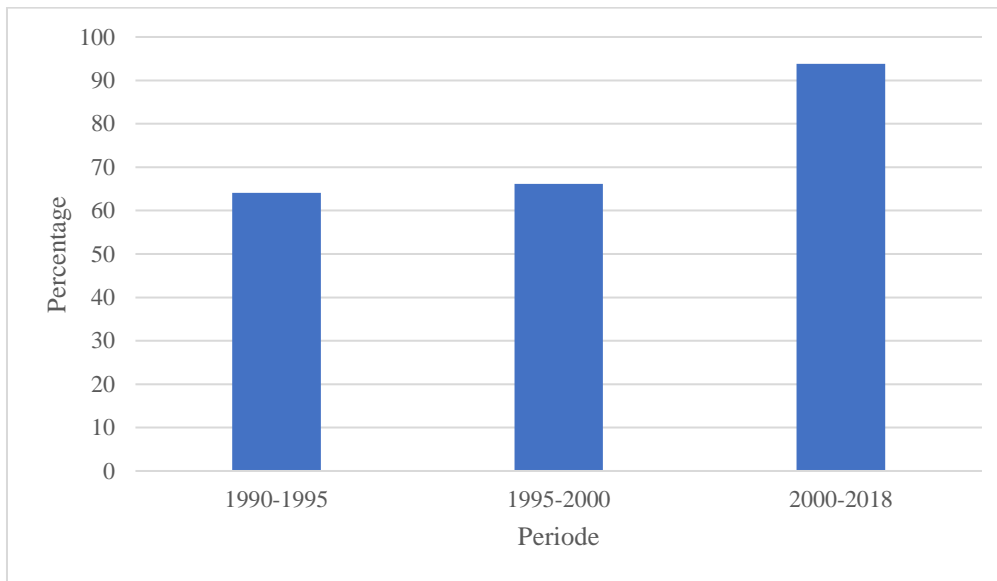
Aangezien *policy failures* zorgen voor meer aandacht is de verwachting dat na Srebrenica meer fracties aanwezig zullen zijn tijdens de debatten. In figuur 2 is het gemiddelde percentage fracties dat aanwezig was tijdens de debatten te zien.⁴⁸ In de periode vóór Srebrenica was gemiddeld 64% van de fracties aanwezig. Dit bleef in de periode 1995-2000 nagenoeg gelijk (66%). Na 2000 nam de aanwezigheid toe tot een gemiddelde van 93%. Er is sprake van een toename van 30%-punt na publicatie van het TCBU rapport.

⁴⁶ Bij kleinere fracties komt het woordvoerschap Defensie/Buitenlandse Zaken weleens overeen met het fractievoorzitterschap. Deze zijn dan niet als fractievoorzitter meegeteld.

⁴⁷ Aukje van Roessel, "Is de dreigende wanorde afgewend? D66 en de chaostheorie," *De Groene Amsterdammer*, 10 februari 2006, Geraadpleegd 1 december 2018, <https://www.groene.nl/artikel/d66-en-de-chaostheorie>.

⁴⁸ Het gaat om fracties, niet om partijen. Dit betekent dat ook afgesplitste Kamerleden als fractie zijn meegenomen.

Figuur 2: Aanwezigheid fracties

De vraag is of deze verandering te verklaren is door Srebrenica, of dat andere factoren hierop van invloed zijn geweest. Eventuele andere factoren zoals de wisseling in samenstelling van de Kamer door verkiezingen, afsplitsingen en de opvattingen van specifieke partijen kunnen worden uitgesloten door alleen te kijken naar de partijen die in de gehele onderzochte periode onafgebroken in de Kamer hebben gezeten.⁴⁹ Als alleen naar deze partijen wordt gekeken is een toename van 86% via 96% (1995-2000) naar 100% (na 2000) te zien in aanwezigheid. Het percentage aanwezigheid ligt bij deze partijen sowieso hoger, maar ook hier is sprake van een duidelijke toename.⁵⁰

Geconcludeerd kan worden dat er sprake is van een toename aan aanwezigheid van fracties in de debatten. Ondanks enkele andere factoren die van invloed zijn op de aanwezigheid, kan worden gezegd dat de toename in aanwezigheid sinds 2000 daar niet volledig aan valt toe te schrijven en dat het waarschijnlijk is dat Srebrenica hierin een rol heeft gespeeld.

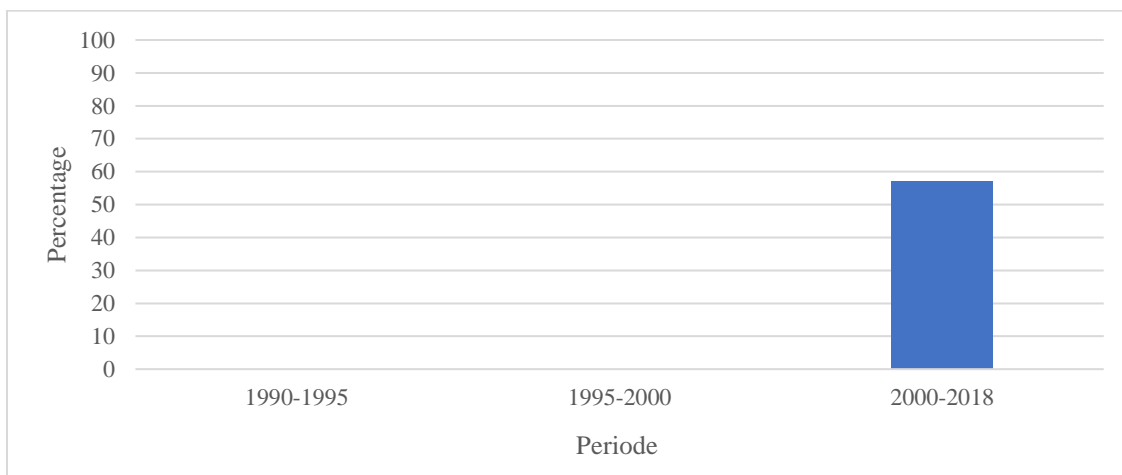
⁴⁹ CDA, PvdA, VVD, D66, SGP, CU (RPF/GPV), GL.

⁵⁰ Ook als alleen naar de aanwezigheid van kleine partijen (>5 zetels) wordt gekeken, is een toename te zien: van 31% in de periode vóór 1995, via 41% in de periode 1995-2000 naar 84% in de periode na 2000.

Schriftelijke vragen

De verwachting is dat de Kamer na Srebrenica meer informatie zal verzamelen door het stellen van schriftelijke vragen naar aanleiding van de besluitvormingsbrief van de regering. De Kamer heeft in de onderzochte periode slechts vier keer schriftelijke vragen gesteld over de besluitvormingsbrief van de regering. Dit was vanaf 2003 tot heden bij de missies naar Irak, Baghlan, Uruzgan en Mali. In figuur 3 is het percentage casussen met schriftelijke vragen weergegeven. Op basis van de gegevens lijkt er sinds 2003 een nieuw gebruik te zijn ontstaan waarin de Kamer eerst schriftelijke feitelijke vragen stelt en vervolgens een debat houdt. Aangezien dit pas sinds 2003 is, en niet na 2000 is begonnen, kan niet worden aangenomen dat deze verandering door Srebrenica te weeg is gebracht. Een specifieke verklaring kan hiervoor niet worden gegeven. Er kan wel worden gesteld dat de toename past in de algemene trend van de Kamer om meer schriftelijke vragen te stellen. In 1990 lag het totaal aantal schriftelijke vragen onder de 400, dit is in 2013 opgelopen tot meer dan 3000.⁵¹

Figuur 3: Schriftelijke vragen

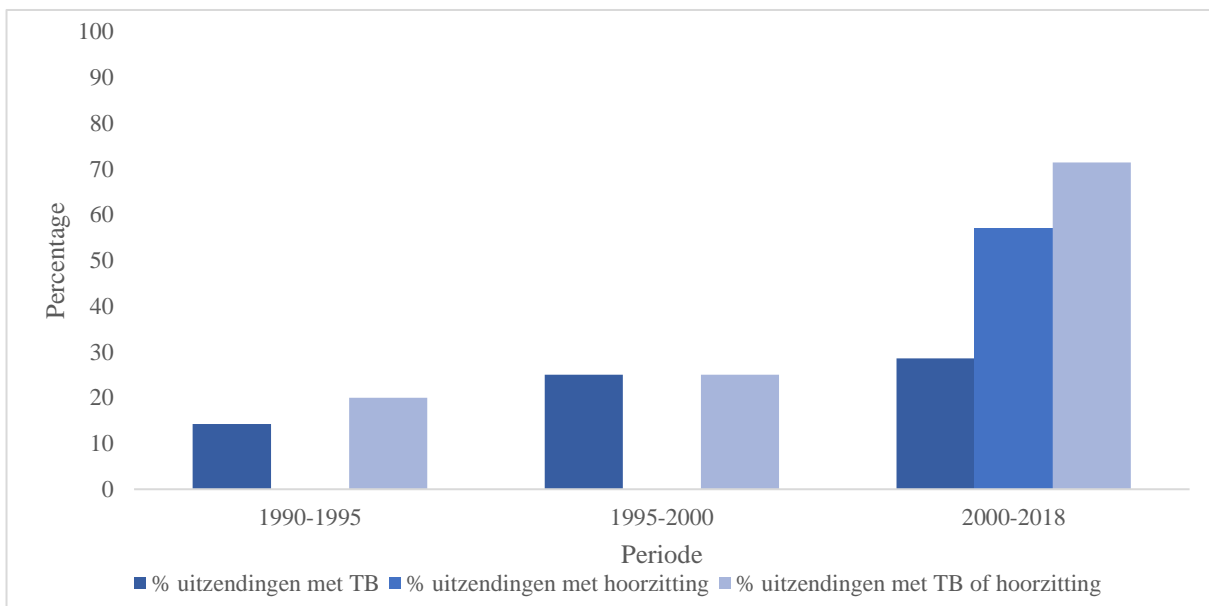

⁵¹ “Vragenrecht,” *Parlement.com* (website), geraadpleegd op 1 december, 2018, <https://www.parlement.com/id/vhnnmt7ll6av/vragenrecht>.

Technische briefings en hoorzittingen

De verwachting is dat de Kamer zich na het Srebrenica drama vaker (in het openbaar) zal laten informeren, zowel door ambtenaren in technische briefings als door externe experts in hoorzittingen. In figuur 4 is het percentage uitzendingen te zien waarin een technische briefing en/of hoorzitting is georganiseerd. Na 2000 heeft de Kamer zich in 71% van de uitzendingen laten informeren, ten opzichte van 14% (tot 1995) en 25% (1995-2000) in de perioden ervoor. Uit de gegevens blijkt dat de Kamer tot Srebrenica (1995) en in de periode 1995-2000 zich in beide perioden slechts één keer voorafgaand aan de besluitvorming door ambtenaren van het Ministerie van Defensie in beslotenheid liet informeren.

Figuur 4: Technische briefings en hoorzittingen

Er is een geleidelijke toename te zien in het aantal gehouden technische briefings, van 14% en 25% in de periode 1990-1995 en 1995-2000, naar 28% in de periode 2000-2018. Daarnaast zijn er vanaf 2000, na publicatie van het TCBU rapport, veelal openbare, hoorzittingen georganiseerd (in 57% van de casussen) waarin externe experts en militaire vakbonden door de Kamer worden gehoord. Er kan worden geconcludeerd dat er na 2000 een toename in technische briefings en openbare hoorzittingen is.

Standpunt en steun missie

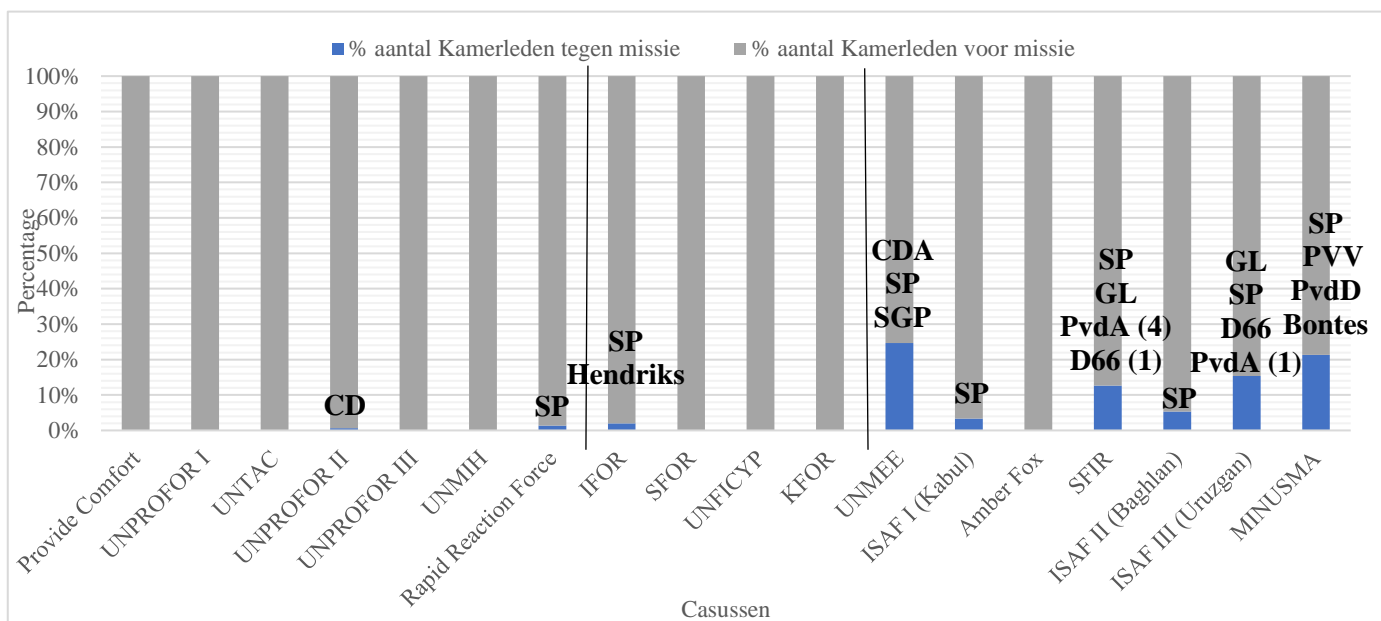
De verwachting is dat Srebrenica heeft gezorgd voor een grotere terughoudendheid bij Kamerleden om uitzendingen van militairen te steunen. In figuur 5 zijn per missie het percentage Kamerleden en de fracties te zien die tegen de missie waren. In veel gevallen spraken fracties zich uitdrukkelijk uit. Indien een fractie zich niet tegen de missie uitsprak is de fractie bij de voorstanders gerekend. Er mag immers vanuit worden gegaan dat tegenstanders van zo'n groot besluit zich kenbaar maken. De 2 verticale zwarte lijnen geven de val van Srebrenica (1995) en het TCBU rapport (2000) weer.

Te zien is dat tot 2000 slechts sporadisch (in 3 van de 11 gevallen) een fractie tegen een missie was terwijl na 2000 in 6 van de 7 casussen er één of meerdere fracties tegen de missie was. Daarbij kan worden geconcludeerd dat er niet alleen een toename is in het aantal keer dat er tegenstanders zijn, er is ook een toename in het aantal Kamerleden en aantal fracties dat gemiddeld tegen een missie is. In de perioden vóór 2000 was gemiddeld slechts 0,3% (1990-1995) en 0,5% (1995-2000) van de Kamer tegen missies. Dit komt omdat in de drie keer dat er tegenstanders waren, het ging om kleine fracties. In de periode na 2000 was gemiddeld 12% van de Kamer tegen de uitzending. De SP was in bijna alle gevallen tegen, maar ook de Partij voor de Dieren, de PVV, GroenLinks, CDA, SGP en D66 waren in deze periode tegen een missie.

Daarbij moet worden opgemerkt dat er in principe niet over een missie hoeft te worden gestemd aangezien de Kamer geen instemmingsrecht heeft. Het standpunt van de fractie wordt vaak uitgesproken tijdens het debat. Maar hierin is een verandering zichtbaar, in 2003 (SFIR), 2006 (ISAF III) en 2013 (MINUSMA) werd door de tegenstanders een motie ingediend die de regering opriep geen militairen uit te zenden naar de respectievelijke landen. Er werd dan dus wel gestemd over de missie. In 2000 vond het CDA, tegenstander van UNMEE, het nog “overdreven” om een motie in te dienen omdat helder was waar het CDA voor stond en het

ondenkbaar zou zijn dat de missie zou worden afgeblazen.⁵² Te zien is dat in de gevallen waar een motie werd ingediend ook dissidenten van fracties tegen de missie stemden, zoals vier leden van de PvdA in 2003 en één PvdA lid in 2006, en het lid Giskes van D66 in 2003.

Figuur 5: Standpunt Kamer

Geconcludeerd kan worden dat er na 2000 vaker, door meer fracties en door een groter deel van de Kamer tegen uitzendingen werd gestemd en dat ook vaker door middel van moties dit standpunt uitdrukkelijk werd uitgesproken. Het feit dat er meteen na het TCBU rapport in 2000 een verandering is waar te nemen, niet gerelateerd aan samenstelling van de Kamer,⁵³ versterkt het beeld dat er een verband is tussen de expliciete conclusies van dat onderzoek en het toegenomen aantal tegenstanders in de Kamer.

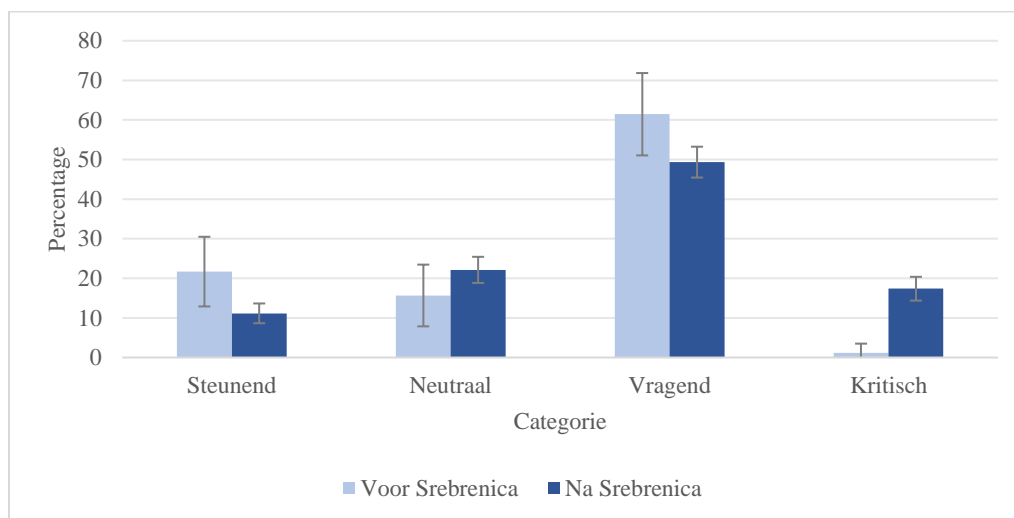
⁵² Handelingen II 2000-2001, nr. 14, 993.

⁵³ Verkiezingen vonden immers in 2002 plaats.

Opstelling Kamer

De verwachting is dat de Kamer zich na Srebrenica meer zou laten informeren en zich kritischer zou opstellen tijdens de debatten. In figuur 6 is het gemiddelde aandeel steunende, neutrale, vragende en kritische alinea's te zien voor de perioden vóór 1995 en na 2000. Het percentage opmerkingen dat als 'neutraal' is geclassificeerd verschilt niet significant tussen de twee perioden (van 16% naar 22%, 95% betrouwbaarheidsinterval van het verschil: [-15%, 2%]). Het aandeel steunende alinea's verschilt wel significant (van 22% naar 11%, 95% betrouwbaarheidsinterval van het verschil: [1%, 20%]) net als het aandeel vragende alinea's (van 61% naar 49%, 95% betrouwbaarheidsinterval van het verschil: [0%, 23%]). De kritische alinea's nemen significant toe van 1% in de periode vóór 1995 naar 17% in de periode erna (95% betrouwbaarheidsinterval van het verschil: [-20%, -12%]).

Figuur 6: Opstelling Kamer vóór en na Srebrenica

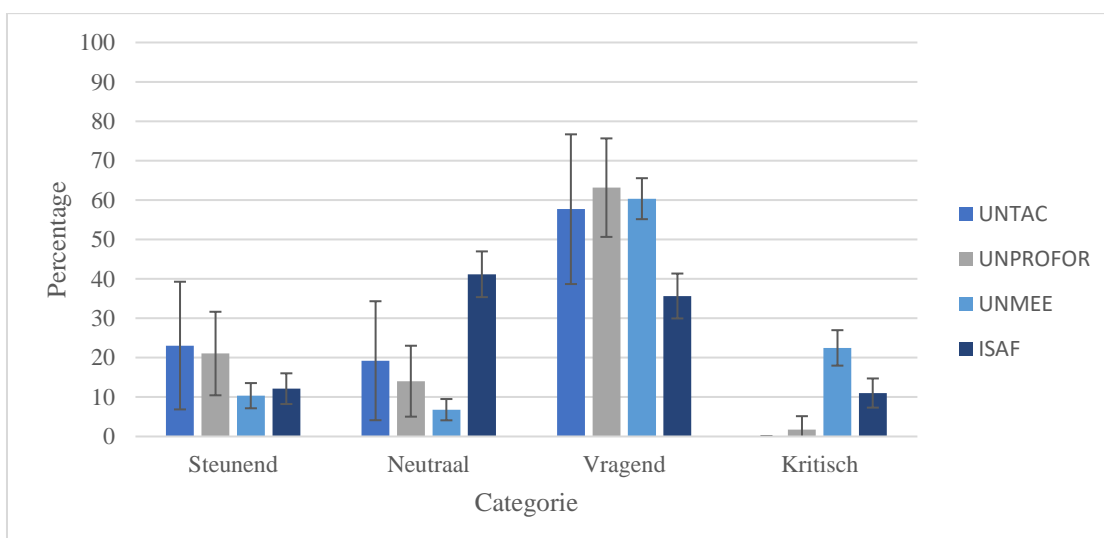

Srebrenica als oorzaak voor deze verandering wordt versterkt als de verandering in beide casussen na 2000 zichtbaar is. Anders zou het ook een incidentele verandering kunnen zijn. Dit is te zien in figuur 7. Als naar deze figuur wordt gekeken, moet het beeld dat uit de eerste figuur is ontstaan worden genuanceerd. Het aandeel neutraal wordt eigenlijk iedere casus minder maar stijgt enorm bij ISAF en het aandeel vragend blijft redelijk gelijk maar is bij ISAF een stuk

lager. Van een consistent verschil tussen de twee periodes is wat betreft deze categorieën geen sprake. Een verklaring voor het feit dat bij ISAF het aandeel vragende alinea's lager is zou kunnen zijn dat de Kamer vanaf 2003 gebruik is gaan maken van schriftelijke vragen waarin veel feitelijke vragen kunnen worden gesteld. Hierdoor zou er minder behoefte kunnen zijn om in het debat vragen te stellen.

Er is wel een trend te zien wat betreft het aandeel kritische en steunende alinea's. Het aantal steunende alinea's is in de twee casussen vóór Srebrenica beduidend hoger (20+%), dan erna (10 en 12%) en het tegenovergestelde geldt voor de kritische alinea's. Deze zijn in beide casussen vóór 1995 lager (0% en 1,8%), er wordt hier nauwelijks kritiek uitgesproken, dan erna (22% en 11%). Dit komt overeen met het eerder besproken toegenomen aantal fracties dat tegen de missie was in 2000 en 2006. Het is vanzelfsprekend dat deze fracties in hun bijdrage kritiek uiten op het regeringsvoorstel. Bij UNTAC en UNPROFOR waren geen fracties tegen het voorstel. Geconcludeerd kan worden dat de Kamer tijdens de debatten na 2000 niet meer vragen is gaan stellen maar wel kritischer is geworden.

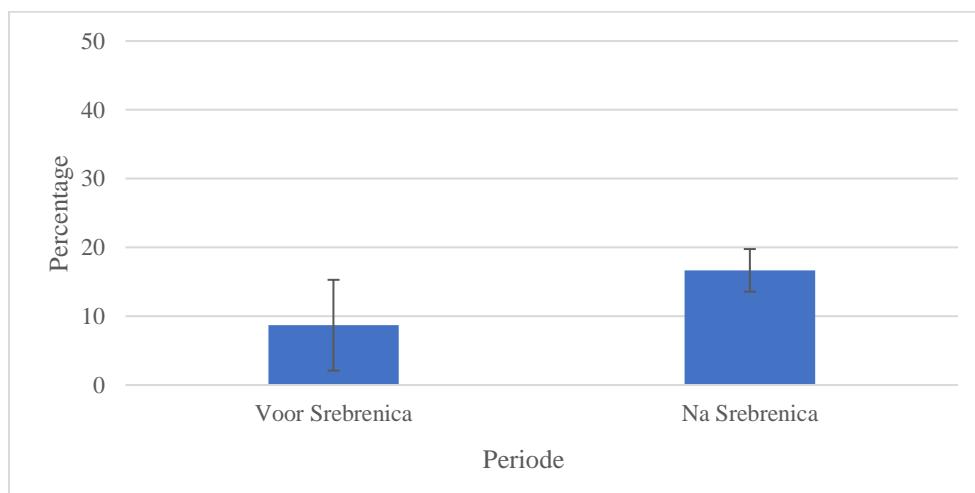
Figuur 7: Opstelling Kamer per casus

Argumenten

De verwachting is dat Kamerleden na 2000 uitgebreider zullen beargumenteren waarom ze een besluit wel of niet steunen. In figuur 8 is het gemiddelde percentage alinea's te zien waarin door Kamerleden argumenten worden gebruikt in de periode voor Srebrenica en de periode na Srebrenica. Er is sprake van een significante stijging in het gebruik van argumenten van ongeveer 8%-punt (95% betrouwbaarheidsinterval van het verschil: [-15%, -1%]).

Figuur 8: Argumenten

Daarnaast is gekeken naar het soort argumenten. Hiervoor zijn de alinea's met argumenten gecategoriseerd. In de periode vóór 1995 werden slechts twee soort argumenten gebruikt: internationale verantwoordelijkheid van Nederland en de doelstelling van de missies. Na 2000 werden veel meer soorten argumenten gebruikt. De doelstelling bleef in ongeveer 30% van de gevallen als argument worden gebruikt, daarnaast werd ook veel verwezen naar de effectiviteit van de missie (36%).

Deze inhoudelijke verandering is te verklaren door het standpunt van de partijen mee te nemen. Na Srebrenica waren er meer fracties tegen de missie en zij gebruiken andere argumenten dan de voorstanders. Zij waren het bijvoorbeeld wel eens met het doel maar vonden de missie hiervoor niet het juiste middel (effectiviteit). Een ander argument die door

tegenstanders werd gebruikt is bijvoorbeeld de zware belasting voor de krijgsmacht waardoor het onverstandig is om bij te dragen aan de missie (7%).

De vraag die dit oproept is of de toename aan argumenten samenvalt met de toename aan tegenstanders of dat ook de voorstanders meer argumenten zijn gaan gebruiken. Hiervoor is gecontroleerd door alleen het aantal alinea's van de voorstanders van de missie met elkaar te vergelijken. In de periode 1990-1995 werd gemiddeld door voorstanders van de missie 9,7% argumenten gebruikt. In de periode 2000-2006 was dit 9,1%. Kortom, de voorstanders zijn niet meer argumenten gaan gebruiken. Het eerder genoemde verschil wordt gecreëerd door een toename aan argumenten van de tegenstanders van de missie. Hiermee kan niet worden gezegd dat als er geen tegenstanders zouden zijn geweest, er ook geen toename aan argumenten te zien zou zijn.

Geconcludeerd kan worden dat zowel het gemiddelde gebruik van argumenten na 2000 is toegenomen, als de verscheidenheid in argumenten om de missie wel of niet te steunen. Fracties, met name tegenstanders, zijn actiever geworden in het verantwoorden van hun standpunt.

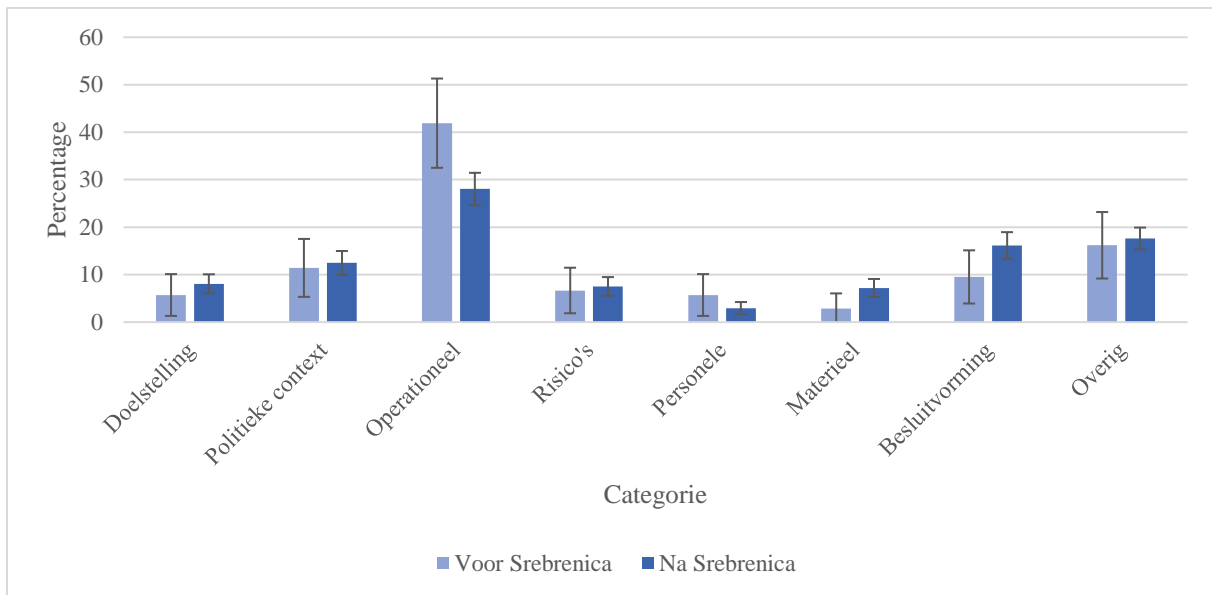
Focus

De verwachting is dat de Kamer na Srebrenica meer aandacht is gaan besteden aan onderwerpen die tijdens Srebrenica fout waren gegaan, zoals de risico's, de haalbaarheid van de missie (operationele zaken) en de bewapening (materieel). In figuur 9 zijn de resultaten te zien van de categorieën die relevant zijn voor het onderzoek. Te zien is dat de aandacht voor de risico's, politieke context, doelstelling en overige onderwerpen nagenoeg gelijk blijft.⁵⁴ Er is een lichte significante stijging te zien in aandacht voor het materieel (van 3% naar 7%, 95% betrouwbaarheidsinterval van het verschil: [-8%, -1%]), vooral veroorzaakt door een flinke

⁵⁴ Er is dan ook geen significant verschil.

discussie tijdens het UNMEE debat over het wel of niet stationeren van helikopters in de buurt van het missiegebied. De aandacht voor personeel daalt na Srebrenica, maar deze daling is niet significant (van 6% naar 3%, 95% betrouwbaarheidsinterval van het verschil: [-2%, 7%]).

Figuur 9: Focus van Kamer vóór en na Srebrenica

Er zijn twee grotere significante veranderingen waar te nemen. Ten eerste is er een vermindering in aandacht voor operationele zaken (van 42% naar 28%, 95% betrouwbaarheidsinterval van het verschil: [4%, 24%]). Dit is verrassend, en tegen de verwachting in, aangezien de verwachting was dat zaken als het mandaat, de haalbaarheid, de exit-strategie, allemaal zaken die in Srebrenica mis waren gegaan, juist meer aandacht zouden krijgen tijdens de debatten na Srebrenica. Een verklaring hiervoor valt niet op te maken uit de debatten. Mogelijk heeft ook de regering lering getrokken uit wat in Srebrenica fout is gegaan en heeft de regering hier in de besluiten al rekening mee gehouden zodat de Kamer zich minder genoodzaakt voelde om aan deze onderwerpen meer aandacht te besteden. Verder moet worden opgemerkt dat lessen uit Srebrenica met betrekking tot de commandolijnen, exit-strategie en

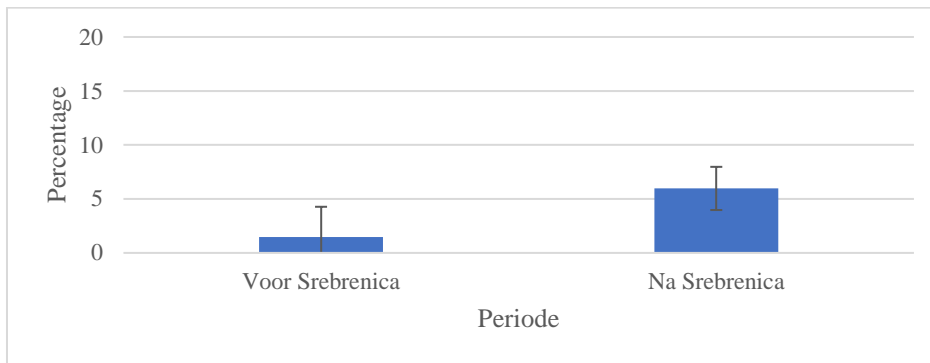
onduidelijkheden in het mandaat wel worden genoemd in de debatten na Srebrenica. Er is echter geen toename te zien.

De tweede verandering betreft een toename aan aandacht voor de besluitvorming (van 10% naar 16%, 95% betrouwbaarheidsinterval van het verschil: [-13%, 0%]). Dit is te verklaren uit het feit dat artikel 100 net was ingevoerd voordat het UNMEE debat werd gehouden en hier relatief veel aandacht naar uit ging. Ook werd een aantal keer het één maand eerder verschenen rapport van de TCBU genoemd. In 2006 was het de context, de casus ISAF, die zorgde voor veel aandacht voor het besluitvormingsprocessen. De verdeeldheid binnen de coalitie en het twijfelende voorstel van de regering maakten dat vooral de oppositie veel aandacht besteedde aan de wijze waarop het besluit tot stand was gekomen. Er is meer aandacht naar de besluitvorming uitgegaan door specifieke contextuele factoren, waarvan één gedeeltelijk is verbonden aan Srebrenica (het TCBU rapport). Geconcludeerd kan worden dat de verwachte veranderingen, meer aandacht voor operationele zaken, materieel en risico's, zijn uitgebleven en dat wat wel is veranderd in de focus, niet direct door Srebrenica is veroorzaakt.

Eerdere missies

In de debatten is ook gekeken naar verwijzingen naar eerdere missies. Dit vanwege het feit dat zo kan worden geconstateerd of Srebrenica een grote rol speelt in de debatten na Srebrenica. In de periode vóór Srebrenica werd slechts één keer (2% van de alinea's) verwezen naar een eerdere missie (Libanon). In de periode na Srebrenica ging dit aantal omhoog. In deze periode werd gemiddeld in 6% van de alinea's verwezen naar een eerdere missie. Er is sprake van een statistisch significante stijging van 4%-punt (95% betrouwbaarheidsinterval van het verschil: [-8%, -1%]). Deze verandering is in figuur 10 te zien.

Figuur 10: Verwijzingen eerdere missies

Van alle verwijzingen naar eerdere missies is Srebrenica met 33% de missie die het vaakst wordt genoemd. Dit wordt op de voet gevolgd door Kosovo (27%), Cambodja, SFOR (Bosnië), en algemene verwijzingen naar de missies in Bosnië (allen 8%). Srebrenica komt dus regelmatig terug in de debatten, vooral in de context van geleerde lessen of zaken die misgingen op het gebied van commandolijnen, onduidelijk mandaat, onvoldoende middelen (“de gebroken geweeertjes”) en hoe dit in de nieuwe missie (resp. UNMEE en ISAF) voorkomen moet worden. Srebrenica is duidelijk niet vergeten. In 2006, meer dan 10 jaar later zegt Jan Marijnissen (SP) tijdens het debat dat “het drama nog in ieders geheugen is gegrift”.⁵⁵

Er moet ook worden geconstateerd dat Srebrenica niet veel vaker wordt genoemd dan andere missies. Bijna 15 jaar na de missie in Cambodja, wordt er naar de missie verwezen vanwege de lessen die daar zijn getrokken met betrekking tot psychische klachten en nazorg, en Kosovo wordt in 2000 veelvuldig genoemd (veel vaker dan Srebrenica) omdat daar net als bij UNMEE de bescherming van vluchtelingen een belangrijk discussiepunt was. Een belangrijke conclusie is echter dat de Kamer voor 1995 zelden naar eerdere ervaringen in missies verwees en lessen uit eerdere missies niet expliciet meenam in de besluitvorming. Na 2000 gebeurt dit wel. Hieruit kan worden afgeleid dat Srebrenica naast de specifieke lessen uit de missie, wellicht ook een verandering in bewustzijn heeft gebracht bij Kamerleden dat lessen uit eerdere missies moeten worden meegenomen in de besluitvorming bij nieuwe missies.

⁵⁵ Handelingen II 2005-2006, nr. 45, 3020.

Conclusie

Deze studie heeft het gedrag van de Tweede Kamer tijdens de besluitvorming omtrent het inzetten van de krijgsmacht, en het effect van Srebrenica hierop, onderzocht. Geconcludeerd kan worden dat het gedrag van de Tweede Kamer na Srebrenica is veranderd. Een verandering van grotere betrokkenheid en een actievere houding van de Tweede Kamer en een meer gepolitiseerde besluitvorming na 2000 ten opzichte van de periode ervoor. Meer fracties zijn aanwezig tijdens de debatten, die ook vaker plenair worden gehouden en een enkele keer zelfs door fractievoorzitters worden gevoerd. De Kamer laat zich vaker, uitvoeriger en meer in het openbaar tijdens hoorzittingen informeren en stelt zelf ook vaker schriftelijke vragen. Daarnaast wordt er kritischer gereageerd op het besluit om militairen uit te zenden, spreken meer fracties zich uit tegen de uitzending, worden de standpunten uitvoeriger beargumenteerd, worden moties ingediend om het besluit te keren en vormen de besluitvormingsprocessen vaker het middelpunt van politiek theater.

Een aantal van de vooraf geformuleerde verwachtingen is door dit onderzoek bevestigd, zoals de verhoogde aanwezigheid van fracties, de toename aan technische briefings en hoorzittingen, de toegenomen kritiek op besluiten om militairen uit te zenden, de meer uitvoerige argumentatie van standpunten en het vergrote aantal tegenstanders van missies. In debatten wordt door Kamerleden, ook tien jaar na dato, met grote regelmaat naar Srebrenica verwezen, wat duidt op een blijvend effect van Srebrenica op de besluitvorming. Er wordt na 2000 sowieso vaker teruggegrepen op ervaringen uit eerdere missies. Ook dit is een verandering.

Enkele sub-verwachtingen zijn niet bevestigd door dit onderzoek. Er is geen toename aan aandacht voor risico's, operationele zaken of materieel tijdens de debatten en er worden na 2000 niet meer vragen gesteld in debatten. Een reden hiervoor zou kunnen zijn dat door de hoorzittingen er minder behoefte bestaat om tijdens de debatten vragen te stellen en dat veel

van de lessen over operationele zaken ook door de regering zijn getrokken, waardoor de Kamer niet de behoefte voelt om hieraan tijdens de debatten meer aandacht te besteden. Er is ook geen structurele toename aan betrokkenheid van fractievoorzitters. Ze voeren slechts tijdens twee bijzonder politieke gevoelige debatten het woord. Daarnaast worden er weliswaar meer schriftelijke vragen gesteld na 2000, dit is pas in 2003 begonnen en houdt geen verband met Srebrenica. Ook de toename aan plenaire debatten kan niet met zekerheid aan Srebrenica worden toegeschreven omdat deze toename al begon vóór 2000. Een samenvatting van de resultaten staat in tabel 2.

Tabel 2: Samenvatting resultaten

Sub-verwachtingen en uitkomsten	
1. Er wordt vaker een plenair debat gehouden	☐
2. Fractievoorzitters voeren vaker het woord	☐
3. Er zijn meer fracties aanwezig tijdens de debatten	☒
4. Er zullen meer schriftelijke vragen worden gesteld	☐
5. Er zal vaker een technische briefing/hoorzitting worden georganiseerd	☒
6. Meer fracties zullen tegen de missie zijn	☒
7. De Kamer zal zich kritischer opstellen in het debat	☒
8. De Kamer zal meer vragen stellen in het debat	☒
9. De fracties zullen het standpunt uitgebreider beargumenteren	☒
10. Tijdens de debatten zal meer aandacht worden besteed aan operationele zaken, materieel en risico's	☒
11. Er zal relatief vaak naar Srebrenica worden verwezen tijdens de debatten	☒

Legenda: De verwachting is uitgekomen
 de verwachting is niet uitgekomen
 de verwachting is gedeeltelijk uitgekomen (of Srebrenica is niet de oorzaak van verandering)

Dit onderzoek bevestigt het algemene beeld dat er wordt geleerd van *policy failures* en dat *policy failures* kunnen leiden tot verandering. De Kamer heeft duidelijk geleerd van wat fout is gegaan in het besluitvormingsproces van Srebrenica en heeft deze lessen toegepast in de

besluitvormingsprocessen erna. Wat deze studie duidelijk maakt is dat met dezelfde bevoegdheden, die zijn immers niet veranderd, een parlement zich anders kan gedragen. Dit betekent dat onderzoek puur naar de formele bevoegdheden,⁵⁶ weinig zegt over de daadwerkelijke rol en invloed van het parlement in het besluitvormingsproces. Het gedrag, de mate waarin en de wijze waarop het parlement van haar formele bevoegdheden gebruik maakt, is belangrijker voor de invloed en rol van het parlement dan de formele bevoegdheden zelf. Meer onderzoek naar het effect van de formele bevoegdheden op het gedrag van het parlement, bijvoorbeeld door het gedrag van een aantal parlementen met verschillende bevoegdheden te analyseren, kan meer inzicht geven in de importantie van de formele bevoegdheden en de invloed ervan op het daadwerkelijke politieke gedrag.

Vanwege de beschikbare tijd zijn er keuzes gemaakt die ruimte bieden voor verbetering bij toekomstig onderzoek over dit onderwerp. Zo zou de inhoud van alle 18 casussen, en niet slechts de 4 in dit onderzoek, kunnen worden gecodeerd om een vollediger beeld te krijgen van de inhoud van de activiteiten. Dit ook vanwege het grote verschil in aantal alinea's tussen de casussen vóór 1995 en de casussen na 2000.⁵⁷ Voor de betrouwbaarheid en objectiviteit zou het ook aanbeveling genieten om het codeerwerk door meerdere codeurs te laten doen.

Daarbij kan het houden van kwalitatieve achtergrondinterviews met betrokken Kamerleden meer inzicht bieden in het mechanisme waardoor Srebrenica tot een verandering heeft geleid en meer kunnen zeggen over het causale verband. Dit kan bijvoorbeeld achtergrond geven bij de standpuntbepaling van fracties, bij de keuze om schriftelijke vragen te stellen of om hoorzittingen te organiseren. Verder onderzoek zou ook het gedrag van de regering vóór en na Srebrenica met elkaar kunnen vergelijken. Dit kan meer zeggen over het effect van Srebrenica op het volledige besluitvormingsproces omtrent de inzet van de krijgsmacht.

⁵⁶ Zoals Wagner (2006) en Born en Hänggi (2005).

⁵⁷ Dit was lastig te voorkomen. De twee debatten voor 1995 hadden geen plenaire termijn en waren korter dan de debatten na 2000.

Daarnaast kan de aangetoonde verandering in het gedrag van de Kamer meer zeggen als het wordt vergeleken met het gedrag van de Kamer op andere beleidsterreinen. Dan kan ook een beter beeld worden verkregen of deze verandering bijzonder is, of dat de Kamer ook op andere onderwerpen regelmatig leert van *policy failures* en in gedrag veranderd.

Tot slot, de Kamer heeft geleerd van de fouten in het besluitvormingsproces van Srebrenica. Een groot drama dat wel geleid heeft tot reflectie, verandering en verbetering. De vraag is echter of *learning the hard way* ook de beste en enige manier van leren is, en of het niet mogelijk was geweest al vóór Srebrenica, door kritische reflectie, de lessen te leren die een drama hadden kunnen voorkomen. Hopelijk draagt het veranderde gedrag van de Tweede Kamer bij aan een besluitvormingsklimaat waarin *policy failures* als Srebrenica niet langer kunnen voorkomen.

Literatuurlijst

Bennett, Colin J., en Michael Howlett. “The lessons of Learning: Reconciling Theories of Policy Learning and Policy Change.” *Policy Sciences* 25, no. 3 (1992): 275–294.

Besselink, Leonard F.M. “Van Constitutionele Beslissingsmacht tot Vermeende Zeggenschap: Parlementaire Betrokkenheid bij de Deelname van de Nederlandse Krijgsmacht aan Internationale Militaire Operaties.”, in *De Grondwet en het Inzetten van Strijdkrachten*, geredigeerd door M. van Damme. 137-175. Antwerpen: Maklu, 2005.

Birkland, Thomas A. *Lessons of Disaster: Policy Change after Catastrophic Events*. Washington D.C.: Georgetown University Press, 2006.

Born, Hans en Heiner Hänggi. *The Use of Force Under International Auspices: Strengthening Parliamentary Accountability*. Geneva: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Occasional Paper, no. 7, 2005.

Bovend'Eert, P.P.T. en H.R.B.M. Kummeling. *Het Nederlandse Parlement*. 12^e druk. Deventer: Wolters Kluwer, 2017.

De Nederlandse Grondwet (website). <https://www.denederlandsegrondwet.nl/>.

Dinther van, J.J.W.C. “Parlementaire Instemming bij de Inzet van de Krijgsmacht.” *Tijdschrift Voor Constitutioneel Recht* 18, no. 1 (2011): 4–21.

Franklin, Charles H. “The Margin of Error for Differences in Polls.” *University of Wisconsin* (2007).

Handelingen II 2000-2001, nr. 14. (verslag debat UNMEE)

Handelingen II 2005-2006, nr. 45. (verslag debat ISAF III)

Howlett, Michael. “The Lessons of Failure: Learning and Blame Avoidance in Public Policymaking.” *International Political Science Review* 33, no. 5 (2012): 539-555.

Kamerstukken II 1999/2000, 26 454, nr. 8. (Rapport Tijdelijke Commissie Besluitvorming Uitzendingen)

Kamerstukken II 2000/2001, 23 591/26 454, nr. 7. (Kamerbrief Toetsingskader 2001)

Klep, Christ. *Somalië, Rwanda, Srebrenica: de nasleep van drie ontspoorde vredesmissies*. Amsterdam: Boom, 2008.

Louwerse, Tom en Simon Otjes. "Personalised Parliamentary Behaviour without Electoral Incentives: the Case of The Netherlands." *West European Politics* 39, no. 4 (2016): 778-799.

May, Peter J. "Policy Learning and Failure." *Journal of Public Policy* 12, no. 4 (1992): 331–354.

McConnell, Allan. "Policy Success, Policy Failure and Grey Areas In-Between." *Journal of Public Policy* 30, no. 3 (2010): 345-362.

Ministerie van Defensie (website). Historische Missies: Missie-overzicht.

<https://www.defensie.nl/onderwerpen/historische-missies/missie-overzicht?trefwoord=&jaar-van=1989&jaar-tot=2018>.

Parlement.com (website). Vragenrecht.

<https://www.parlement.com/id/vhnnmt7ll6av/vragenrecht>.

Roessel, van Aukje. "Is de dreigende wanorde afgewend? D66 en de chaostheorie." *De Groene Amsterdammer*, 10 februari 2006. Geraadpleegd 1 december 2018, <https://www.groene.nl/artikel/d66-en-de-chaostheorie>.

Wagner, Wolfgang. *Parliamentary Control of Military Missions: Accounting for Pluralism*. Geneva: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Occasional Paper, no. 12, 2006.

Walsh, James I. "Policy Failure and Policy Change: British Security Policy After the Cold War." *Comparative Political Studies* 39, no. 4 (2006): 490-518.

Bijlagen

Bijlage 1. Afkortingenlijst⁵⁸

AO	Algemeen Overleg
CD	Centrum Democraten
CDA	Christen-Democratisch Appèl
CU	ChristenUnie
D66	Democraten 66
ISAF	International Security Assistance Force
GPV	Gereformeerd Politiek verbond
GL	GroenLinks
MINUSMA	United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali
PvdA	Partij van de Arbeid
PvdD	Partij voor de Dieren
PVV	Partij voor de Vrijheid
RPF	Reformatorische Politieke Federatie
SFIR	Stabilization Force Iraq
SFOR	Stabilization Force (Bosnië)
SGP	Staatkundig Gereformeerde Partij
SP	Socialistische Partij
TCBU	Tijdelijke Commissie Besluitvorming Uitzendingen
UNMEE	United Nations Mission in Ethiopia and Eritrea
UNTAC	United Nations Transitional Authority in Cambodia
UNPROFOR	United Nations Protection Force
VVD	Volkspartij voor Vrijheid en Democratie
VN	Verenigde Naties
VS	Verenigde Staten

⁵⁸ Betreft alleen afkortingen die in de hoofdtekst zijn genoemd.

Bijlage 2: Grondwetsartikelen 96 en 100

Artikel 96⁵⁹

1. Het Koninkrijk wordt niet in oorlog verklaard dan na voorafgaande toestemming van de Staten-Generaal.
2. De toestemming is niet vereist, wanneer het overleg met de Staten-Generaal ten gevolge van een feitelijk bestaande oorlogstoestand niet mogelijk is gebleken.
3. De Staten-Generaal beraadslagen en besluiten ter zake in verenigde vergadering.
4. Het bepaalde in het eerste en het derde lid is van overeenkomstige toepassing voor een verklaring dat een oorlog beëindigd is.

Artikel 100⁶⁰

1. De regering verstrekt de Staten-Generaal vooraf inlichtingen over de inzet of het ter beschikking stellen van de krijgsmacht ter handhaving of bevordering van de internationale rechtsorde. Daaronder is begrepen het vooraf verstrekken van inlichtingen over de inzet of het ter beschikking stellen van de krijgsmacht voor humanitaire hulpverlening in geval van gewapend conflict.
2. Het eerste lid geldt niet, indien dwingende redenen het vooraf verstrekken van inlichtingen verhinderen. In dat geval worden inlichtingen zo spoedig mogelijk verstrekt.

⁵⁹ “Artikel 96,” *De Nederlandse Grondwet* (website), Geraadpleegd op 30 november, 2018, https://www.denederlandsegrondwet.nl/id/vkjaj9cxqww/artikel_96_oorlogsverklaring.

⁶⁰ “Artikel 100,” *De Nederlandse Grondwet* (website), Geraadpleegd op 30 november, 2018, https://www.denederlandsegrondwet.nl/id/vkjaj9cxrlx1/artikel_100_handhaving_of_bevordering.

Bijlage 4: Tijdlijn belangrijkste gebeurtenissen policy failure Srebrenica

1993	Eind 1993-begin 1994: besluitvorming over het uitzenden Luchtmobiele Brigade ten behoeve van de bescherming Safe Area's (Srebrenica)
1994	
1995	Juli: val enclave Srebrenica
1996	
1997	
1998	
1999	
2000	September: Publicatie Rapport Tijdelijke Commissie Besluitvorming Uitzendingen (TCBU)
2001	
2002	April: Publicatie rapport NIOD naar gebeurtenissen rondom Srebrenica Aftreden Kabinet Kok II vanwege conclusies NIOD rapport
2003	Januari: Publicatie eindrapport Parlementaire Enquête Srebrenica

Bijlage 5: Geselecteerde casussen

De missies uit de onderstaande tabel voldoen aan de voorwaarden die zijn gesteld bij de selectie (zie p. 14-15, of p. 50). Deze 18 casussen vormen de gehele populatie aan vergelijkbare missies. UNTAC, UNPROFOR III, UNMEE en ISAF III vormen de casussen voor de inhoud van de activiteiten.

Tabel 3: Geselecteerde Casussen

Missie	Jaar besluitvorming	Land	Aantal militairen	Achtergrond
Provide Comfort	1991 (mei)	Irak	600-1000	Creëren en beschermen safe haven in Irak voor Koerden
UNPROFOR I	1992 (mrt)	Bosnië	300-500	Hanhaven staakt het vuren
UNTAC	1992 (mrt)	Cambodja	800	Toezen akkoord en verkiezingen
UNPROFOR II	1992 (okt)	Bosnië	540	Transportbataljon
UNPROFOR III	1993 (dec)/94 (jan)	Bosnië	1100	Luchtmobiele brigade ten behoeve van bescherming safe havens (Srebrenica)
UNMIH	1995 (febr)	Haïti	150	Patrouilles, ondersteunen verkiezingen
Rapid Reaction Force (RRF)	1995 (jun)	Bosnië	170	Zwaarbewapende force ter versterking van UNPROFOR
IFOR	1995 (okt.)	Bosnië	2100	Implementatie en toezien uitvoering Dayton akkoorden (IFOR na half jaar afgelost door SFOR)
SFOR	1996 (dec)	Bosnië	1350	Aflossing van IFOR. Nu Stabilisation Force

UNFICYP	1998 (mrt)	Cyprus	100	Toezien staakt het vuren
KFOR	1999 (jun)	Kosovo	2050	Toezien op staakt het vuren (na operatie Allied force toen de Serven hadden terugtrokken)
UNMEE	2000 (okt)	Ethiopië en Eritrea	1000	Toezien staakt het vuren en terugtrekking Ethiopische leger
ISAF I	2001 (dec)	Afghanistan (Kabul)	200	Stabiliseren Afghanistan
Operatie Amber Fox	2002 (apr)	Macedonië	400	Garanderen veiligheid voor waarnemers
SFIR	2003 (jun)	Irak	1100	Stabiliseren van Irak en handhaven openbare orde
ISAF II	2004 (jul)	Afghanistan (Baghlan)	120-150	Stabiliseren en wederopbouw bevorderen in provincie Baghlan
ISAF III	2006 (feb)	Afghanistan (Uruzgan)	1200	Stabiliseren en wederopbouw bevorderen in provincie Uruzgan
MINUSMA	2013 (dec)	Mali	370	Inlichtingen verzamelen ten behoeve van VN missie en stabiliseren noorden van Mali.

Bijlage 6: Casusselectie (criteria)

De selectie heeft als volgt plaatsgevonden. Uit de volledige lijst met alle inzet van de Nederlandse krijgsmacht tussen 1989-2018 zijn de uitzendingen eerst getoetst op de selectiecriteria uit fase 1. Indien missies aan al deze criteria voldeden, is gekeken naar de selectiecriteria van fase 2. In veel gevallen voldoen missies die niet aan criteria uit fase 1 voldoen, ook niet aan de criteria van fase 2 en in veel gevallen zijn er meerdere gronden waarom een missie niet geselecteerd is, één reden is echter voldoende om een missie niet te selecteren. In de tabel hieronder is de voornaamste reden genoemd.

Tabel 4: Selectie criteria

Selectiefase	Uitleg en criteria
Selectie 1	<p>Doel: Selecteren van missies waarbij de Kamer op dezelfde wijze in het besluitvormingsproces is betrokken.</p> <p>Criteria: voldoet aan eisen Toetsingskader 2001</p> <ol style="list-style-type: none">1. Vrijwillige uitzending (geen verplichting in kader van NAVO of EU)2. Uitzending van een eenheid (geen individuele, of enkele militairen)3. Doel is het bevorderen van de internationale rechtsorde (geen zelfverdediging etc.)4. Er moet de verwachting zijn dat er zekere mate van risico bestaat dat militairen aan wapengeweld worden blootgesteld of zelf moeten toepassen (humanitaire hulpverlening buiten gewapend conflict valt hier dus buiten, ook uitzendingen naar civiele missies vallen hier buiten)
Selectie 2	<p>Doel: Selecteren van missies die een zekere mate van overeenkomst hebben met de missie van Srebrenica (UNPROFOR III)</p> <p>Criteria:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Relatief groot aantal militairen die Nederland gelijktijdig uitzendt (meer dan 100 militairen)2. Boots on the ground (landcomponent) en geen uitzendingen met louter een marine- of luchtcomponent3. Vredeshandhavend of vredesafdwingend karakter (dus geen monitoringsmissies, waarnemings- of trainingsmissies)4. VN missie of door VN gemandateerde missie

Tabel 5: Selectie Casussen⁶³

Missie	Jaar van deelname	Land	Nederlandse deelname	Soort operatie (Korte omschrijving)	Reden wel/niet in overzicht
UNTAG	1989-1990	Zuid-Afrika	30 KMar	politietaken	Selectiefase 1 (geen eenheid)
Operatie Red Cross Flight Roemenië	1989-1990	Roemenië	Transportvliegtuigen	Leveren van hulp goederen voor Rode Kruis	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico)
Golfoorlog	1990-1991	Perzische Golf	Maritieme inzet en medisch team. Bescherming Turkije en Israël met luchtafweer	Toezien VN handelsembargo, beschermen Turkije en Israël	Selectiefase 2 (voornamelijk maritieme inzet, en landcomponent is relatief klein en gericht op zelfverdediging)
Provide Comfort-operatie Haven	1991-1992	Irak	3 compagnieën	Creëren Safe Haven in Irak voor Koerden en beschermen van de Safe havens	Voldoet aan criteria (ook VN missie vanwege VNVR Resolutie 688)
UNSCOM	1991-1998	Irak	14 specialisten	vernietiging van Iraks biologische en chemische wapens en rakettechnologie	Selectiefase 1 (geen eenheid)
UNAVEM	1991-1997	Angola	25 waarnemers	Waarnemen vredesakkoord	Selectiefase 1 (geen eenheid)
ECMM/EUMM	1991-2007	Joegoslavië	70 waarnemers en staf	Waarnemen	Selectiefase 2 (geen vredeshandhaving of afdwingende missie)
Voedseldistributie in GOS	1992	Rusland	4 militairen	Controleren of voedseldistributie correct verliep	Selectiefase 1 (geen eenheid)
UNTAC	1992-1993	Cambodja	Ongeveer 900 man	Toezien akkoord en verkiezingen	Voldoet aan criteria
UNAMIC	1992-1993	Cambodja	Enkele militairen	Mijnenbestrijding	Selectiefase 1 (geen eenheid)
UNPROFOR en UNPF	1992-1995	Balkan	Verbindingsbataljon (300-500 militairen)	Hanhaven staakt het vuren	Voldoet aan criteria
	1992-1995	Balkan	Transportbataljon (540 militairen)	Hanhaven staakt het vuren	Voldoet aan criteria

⁶³ Ministerie van Defensie (website), *Historische Missies: Missie-overzicht*, Geraadpleegd op 30 november, 2018, <https://www.defensie.nl/onderwerpen/historische-missies/missie-overzicht?trefwoord=&jaar-van=1989&jaar-tot=2018>.

	1993-1995	Balkan	1100 militairen (luchtmobiele brigade)	Bescherming burgers in enclave Srebrenica	Voldoet aan criteria
Embargo Adriatische Zee	1992-1996	Balkan	1 fregat en 2 vliegtuigen	Handhaven embargo	Selectiefase 2 (geen boots on the ground)
Inzet luchtmacht Balkan	1993-1995	Balkan	18 vliegtuigen/300 militairen	Toezien vliegverbod/ondersteuning grondtroepen	Selectiefase 2 (geen boots on the ground)
CVSE/OVSE Moldavië	1993-2004	Moldavië	1 waarnemer	Waarnemen	Selectiefase 1 (geen eenheid)
UNOMSA	1993	Zuid – Afrika	2 waarnemers	Waarnemen vredesakkoord	Selectiefase 1 (geen eenheid)
Embargo Donau	1993-1996	Roemenië/Bulgarije	20 politie, recherche en KMar	Handelsembargo afdwingen	Selectiefase 1 (geen eenheid)
CMAC	1993-2000	Cambodja	1-3 instructeurs	Mijnenbestrijding opleiden	Selectiefase 1 (geen eenheid)
UNOMOZ	1993-1995	Mozambique	11 mijneninstructeurs	Mijnenbestrijding	Selectiefase 1 (geen eenheid)
UNAMUR/UNAMIR	1993-1994	Centraal Afrika	10 militairen Medisch team buiten VN om voor	VN vredesmacht Ook inzet buiten VN om van NL voor hongerbekrijding vluchtelingen buurlanden	Selectiefase 1 (geen eenheid)
Support Democracy en Uphold Democracy	1993-1995	Haïti	Schip en vliegtuig en politiewaarnemers	Embargo om leger te dwingen macht aan burgerregering over te dragen	Selectiefase 2 (geen boots on the ground)
CVSE/OVSE Georgië	1994-1996	Georgië	1 militair	Waarnemen en assisteren vredesbesprekingen	Selectiefase 1 (geen eenheid)
West Europese Unie Mostar (Task Force Mostar)	1994-1996	Bosnië	15 Kmar	Opzetten politiemacht Mostar	Selectiefase 1 (geen eenheid)
ICFY missie	1994-1996	Balkan	3 militairen	Grenscontrole	Selectiefase 1 (geen eenheid)
UNMIH	1994-1996	Haïti	150 mariniers (1 compagnie)	Patrouilles, vredeshandhaving, stabilisatie, ondersteunen verkiezingen	Voldoet aan criteria
UNDOF	1995-1997	Golan hoogte	Force Commander (1 militair)	Vredesmissie	Selectiefase 1 (geen eenheid)
Rapid Reaction Force (RRF)	1995	Bosnië	1 compagnie mariniers en KL – 170 militairen	Zwaarbewapende force ter versterking van UNPROFOR	Voldoet aan criteria
CMATC	1995-1999	Angola	8 militairen	Mijnenschool	Selectiefase 1 (geen eenheid)
IFOR	1995-2004	Bosnië	Bataljon (ong 1000 militairen)	Implementatie en toezien uitvoering Dayton akkoorden	Voldoet aan criteria

				(IFOR na half jaar afgelost door SFOR)	
SFOR	1995-2004	Bosnië	1350 militairen	Stabilisatie (opvolger IFOR)	Voldoet aan criteria
UNMIBH	1996-2003	Bosnië	50 KMar en politie	Politie task force ter ondersteuning uitvoer Dayton akkoorden	Selectiefase 1 (geen eenheid)
MIF	1996-2000	Perzische Golf	Schip en patrouillevliegtuig	Toezien embargo Irak	Selectiefase 2 (geen boots on the ground)
UNTAES	1996-1997	Balkan (Kroatië/Servië)	6 staffunctionarissen en 1 vliegtuig	Demilitarisatie en toezien terugkeer vluchtelingen	Selectiefase 1 (geen eenheid)
OVSE in Bosnië	1996	Bosnië	2 officieren	Toezicht houden verkiezingen, mensenrechtensituatie, veiligheid	Selectiefase 1 (geen eenheid)
Albanese Piramidespelcrisis	1997	Albanië	1 schip en mariniers	Evacueren (Turkse) burgers uit Albanië	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico)
Aardbeving Iran	1997	Iran	1 vliegtuig	Afleveren hulpgoederen	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico)
MAPE en ECPA	1997-2002	Albanië	3 KMar (politiemissie)	Adviseren op gebied van openbare orde en veiligheid aan regering	Selectiefase 1 (geen eenheid)
Watersnood Oost Europa	1997	Oost Europa	Vliegtuigen en militairen (enkele)	Vervoeren hulpgoederen	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico)
Hulpgoederen Somalië	1997	Somalië	Vliegtuig	Hulpgoederen door overstromingen	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico)
OVSE Albanië	1997-2002	Albanië	1 militair assistent	Adviseren autoriteiten	Selectiefase 1 (geen eenheid)
UNFICYP	1998-2001	Cyprus	100 militairen (1 compagnie)	Toezien staakt het vuren	Voldoet aan criteria
Operatie Air Quake	1998	Afghanistan	5 militairen	Organiseren van luchtverkeer op vliegveld na aardbeving	Selectiefase 1 (geen eenheid)
Evacuatieoperatie Eritrea	1998	Eritrea	1 fregat	Evacueren van buitenlanders tijdens oorlog Eritrea	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico)
Operatie Mitch/Tellar	1998	Honduras	Marinierscompagnie, fregat	Hulp na orkaan Mitch	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico)

NAVO verificatiemissie en Extraction Force Kosovo	1998-1999	Kosovo (en Macedonië)	30 waarnemers en een patrouillevliegtuig	Waarnemers (NAVO) en hulptroepen die de waarnemers konden evacureren	Selectiefase 1 (geen eenheid)
Operatie Allied Force	1999	Kosovo	Vliegtuigen, fregatten en onderzeeboot	Blokken havens Joegoslavië en bombarderen troepen om Serven terug te laten trekken	Selectiefase 2 (geen boots on the ground)
KFOR	1999-2000	Kosovo	Artillerieafdeling (700 man) en geniebataljon (900 man)	Toezien op staakt het vuren (na operatie Allied force toen de Serven terugtrokken)	Voldoet aan criteria (VN mandaat vanwege Resolutie 1244: een civiele operatie (UNMIK) en militaire operatie (KFOR))
Operatie Allied Harbour	1999	Albanië en Macedonië	Enkele honderden militairen (marinierscompagnie, verzorging, hoofdkwartier)	Opvangen van vluchtelingen uit Kosovo	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico)
OVSE in Kosovo	1999-2000	Kosovo	1 militair	Liaison officer	Selectiefase 1 (geen eenheid)
Hulpvluchten Turkije	1999	Turkije	1 vliegtuig, search en rescue team	Hulp na aardbeving	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico)
UNMIK	1999-2000	Kosovo	1 KMar adviseur	Adviseren Kosovaarse regering	Selectiefase 1 (geen eenheid)
Watersnood in Mozambique	2000	Mozambique	14 genisten en 1 vliegtuig	Hulp na zware regenval	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico)
Aardbeving Sumatra	2000	Indonesië	4 schepen	Afgifte hulpgoederen	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico)
UNMEE	2000-2003	Ethiopië en Eritrea	Mariniersbataljon	Toezien staakt het vuren en terugtrekking Ethiopische leger	Voldoet aan criteria
Essential Harvest	2001	Macedonië	1 compagnie	NAVO operatie om wapeninzameling te doen	Selectiefase 2 (geen vredeshandhavende of afdwingende missie)
Enduring Freedom	2001-2014	Afghanistan	Backfill operaties en medische	Inval Afghanistan als reactie op 9/11	Selectiefase 1

			compagnie, transportvliegtuig en special forces en chinooks, maritieme component, F16's		(collectieve zelfverdediging)
OVSE Spillover Monitor Mission	2001-2004	Macedonië	1 militair	Monitoren grensontwikkelingen	Selectiefase 1 (geen eenheid)
ISAF	2002-2011	Afghanistan	Compagnie (220man) Kabul	Stabiliseren regio Kabul in Afghanistan	Voldoet aan criteria (ISAF is in resoluties 1383 en 1386 door de VNVR goedgekeurd en gemandateerd)
	2004-2010	Afghanistan	Apache detachement (150man)	Luchtsteun operatie grond	Selectiefase 2 (geen boots on the ground)
	2004-2007	Afghanistan	Provincial Reconstruction Team Baghlan (200man)	Stabiliseren en wederopbouw bevorderen in provincie Baghlan	Voldoet aan criteria (ISAF is in resoluties 1383 en 1386 door de VNVR goedgekeurd en gemandateerd)
	2006 - 2010	Afghanistan	Task Force Uruzgan (1300 man)	Stabiliseren en wederopbouw bevorderen in provincie Uruzgan	Voldoet aan criteria (ISAF is in resoluties 1383 en 1386 door de VNVR goedgekeurd en gemandateerd)
		2010-2013	Kunduz Politietraingingsmissie (350man)	Training politie, rechters etc.	Selectiefase 2 (geen vredeshandhavende of afdwingende missie)
Inzet Sudan (UNMIS, UNAMIS, UNAMID etc.)	2002-heden	Sudan	30 waarnemers	Waarnemingsmissie	Selectiefase 1 (geen eenheid)
Operatie Amber Fox	2002	Macedonië	Brigadehoofdkwartier (350man) en 2 chinooks	Garanderen veiligheid voor waarnemers	Voldoet aan criteria (Door VN gemandateerde NAVO operatie (resolutie 1371))
EUPM I en II	2003-heden	Bosnië	20 KMar	Begeleiden politie	Selectiefase 1 (geen eenheid)
Operatie Display Deterrence	2003	Turkije	3 patriot batterijen	Vanwege oplopende spanningen Irak, bescherming Turkije	Selectiefase 2 (geen VN mandaat)

Operatie Concordia	2003	Macedonië	2 officieren	EU nam takenpakket van NAVO Allied over	Selectiefase 1 (geen eenheid)
Inzet in Irak	2003-2005	SFIR (Irak)	SFIR (2003-2005) Mariniersbataljon	Stabiliseren van Irak en handhaven openbare orde	Voldoet aan criteria (door VN gemandateerd VNVR Resolutie 1483 en resolutie 1511)
	Na 2005	Irak	Trainingsmissie, verschillende aantallen trainers		Selectiefase 2 (geen vredeshandhavende of afdwingende missie)
UNMIL	2003-2004	Liberia	1 schip	Ondersteuning landtroepen UNIFIL	Selectiefase 2 (geen boots on the ground)
Politiemissie Proxima	2003-2005	Macedonië	8 KMar	Trainen politie	Selectiefase 1 (geen eenheid)
Aardbeving in Bam	2003	Iran	1 vliegtuig	Afgifte hulpgoederen	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico)
World Food Program Iraq mission	2004	Irak	1 vliegtuig	Medische vluchten, evacuatie en afgifte hulpgoederen	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico)
Inzet Grote Mergengebied II	2004-heden	Centraal Afrika	SSR programma Burundi/EUSEC/EUPOL: enkele militairen	Ontwikkelen krijgsmachten van landen Centraal Afrika	Selectiefase 1 (geen eenheid)
Operatie Golden Eagle	2004	Ivoorkust	1 vliegtuig en Commando's	Evacueren ambassadepersoneel NL	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico)
NATO Hoofdkwartier Sarajevo	2004-heden	Bosnië	5 militairen	Hervorming Bosnische defensieapparaat	Selectiefase 1 (geen eenheid)
EUFOR BiH	2004-2017	Bosnië	Enkele militairen	Informatie verzamelen, wapens inzamelen	Selectiefase 1 (geen eenheid)
Tsunami Zuidoost Azië	2004-2005	Zuidoost Azië	Enkele militairen	rampen identificatie team, luchtverkeerleiders na tsunami	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico)
AMM	2005-2006	Indonesië	5 militairen	Waarnemingsmissie in Atjeh	Selectiefase 1 (geen eenheid)
Bosbranden Portugal	2005	Portugal	2 transporthelikopters	Blussen branden	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico)

Noodhulp na Orkaan Katrina	2005	VS	1 fregat	Uitdelen hulppakketten etc.	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico)
KFOR 2	2005 – heden	Kosovo	Enkele militairen	Stafofficieren en enige tijd een chirurgisch team	Selectiefase 1 (geen eenheid)
NATO disaster Relief team Pakistan	2005-2006	Pakistan	Enkele eenheden	Urban Search and Rescue Team, veldhospitaal etc. na aardbeving	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico)
Antipiraterij Operaties Somalië	2005-heden	Somalië	Enkele trainers en schepen	Trainingsmissies en patrouille missies, EU en NAVO	Selectiefase 2 (geen boots on the ground/geen vredeshandhavende taak)
EUBAM Rafah	2006-2008	Palestijnse Gebieden	3 militairen	Toezicht grensgebied	Selectiefase 1 (geen eenheid)
Operatie Falah Watra Suriname	2006	Suriname	1 schip	Hulp na watersnood	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico)
UNIFIL Maritieme Taak	2006-2008	Libanon	1 fregat	Maritieme onderdeel UNIFIL	Selectiefase 2 (geen boots on the ground)
Bosbranden Griekenland	2007	Griekenland	3 helikopters	Bluswerkzaamheden	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico)
Orkaan Felix Nicaragua	2007	Nicaragua	2 schepen	Afgifte hulpgoederen	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico)
SSR Libanon	2008	Libanon	2 militairen	Adviseren logistieke eenheid libanese leger	Selectiefase 1 (geen eenheid)
EUFOR Tsjaad en RCA	2008-2009	Tsjaad	60 mariniers als verkenningseenheid	Verkenning – door VN gemandateerd om opbouw van VN missie te beveiligen	Selectiefase 2 (relatief klein aantal militairen <100)
EUMM Georgie	2008-2009	Georgië	2 KMar	Waarnemingsmissie Zuid Ossetië	Selectiefase 1 (geen eenheid)
Aardbeving Haiti	2010	Haïti	1 schip en 1 vliegtuig	Afgifte hulpgoederen en evacuatie	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico)
Vliegramp Tripoli	2010	Libië	30 militairen	Forensisch team en KMar	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico)

Evacuatiemissie Libië	2011	Libië	1 fregat	Evacueren Nederlanders en EU burgers	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico)
Operatie Unified Protector Libië	2011	Libië	1 fregat, enkele F16's en transportvliegtuig	Handhaven wapenembargo en no fly zone	Selectiefase 2 (geen boots on the ground)
Operatie Active Fence	2013-2015	Turkije	Missile Defence force	Bescherming Turkse luchtruim	Selectiefase 2 (geen VN mandaat)
MH17	2014-2015	Oekraïne	Vliegtuigen, KMar	Repatriëring stoffelijk overschotten	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico)
F16 missie Baltic Air Policing	2014	Polen	4 F16's en personeel	Bewaking luchtruim	Selectiefase 2 (geen boots on the ground)
Operatie Tricollete	2014-2015	Sierra Leone, Guinee, Liberia	1 schip	Afgifte hulpgoederen tijdens ebola crisis	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico)
EU noodhulp Haiti	2015-2016	Haïti	2 schepen	Noodhulp na orkaan Matthew	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico)
Orkaan Irma	2017	Sint Maarten	Vliegtuigen, fregatten	Hulp na orkaan op Bovenwindse Eilanden	Selectiefase 1 (humanitaire missie/geen geweldsrisico, operatie is binnen het Koninkrijk)
MINUSMA	2014-heden	Mali	400 militairen	Grond en helikopters, VN operatie	Voldoet aan criteria
Anti-ISIS coalitie	2014-heden	Irak/Syrië	F16's en trainers	Bestrijden ISIS	Selectiefase 2 (geen boots on the ground/geen vredesafdwingende taak)
Resolute Support	2015-heden	Afghanistan	100 militairen	Trainers, NAVO missie	Selectiefase 2 (geen vredeshandhavende of afdwingende missie)
VPD's Somalië	2011-heden	Somalië	Wisselende aantallen mariniers (op schepen Koopvaardij)	Beveiliging koopvaardij schepen	Selectiefase 2 (geen boots on the ground)
UNMISS	2011-2019	Zuid Sudan	6 militairen	Stafofficieren	Selectiefase 1 (geen eenheid)

CMF Bahrein	*Geen info - heden	Bahrein	Enkele militairen	Verbeteren maritieme veiligheid en stabiliteit in de regio	Selectiefase 1 (geen eenheid)
Enhanced Forward Presence	2017 – heden	Litouwen	240 militairen	NAVO ter afschrikking Rusland	Selectiefase 2 (geen VN mandaat)
EUBAM/USSC	2006 (EUBAM) 2011 (USSC)- heden	Gazastrook	3 EUBAM en 5 USSC	Advieswerkzaamheden	Selectiefase 1 (geen eenheid)
EULEX	2010- heden	Kosovo	15 KMar	Training politie, NAVO	Selectiefase 1 (geen eenheid)
UNSTO	1956- heden	Libanon, Syrië, Israël	12 militairen	Waarnemers	Selectiefase 1 (geen eenheid)
FSE Mirage	*geen info - heden	Verenigde Arabische Emiraten	4 militairen	Ondersteuning aan VPD's	Selectiefase 1 (geen eenheid)
EUBAM Libië	2016 - heden	Libië	1 militair	Grensmonitoring	Selectiefase 1 (geen eenheid)
EUTM Mali	2014- heden	Mali	1 militair	Trainingsmissie mali	Selectiefase 1 (geen eenheid)
ACOTA	2004- heden	Uganda, Benin, Burkina Faso	Wisselende aantallen	Trainingen met VS in Afrikaanse landen	Selectiefase 1 (geen eenheid)

Bijlage 7: Codeerhandleiding

Codeereenheid: Alinea

Welke Fractie

Invullen fractie die alinea uitspreekt

Bijvoorbeeld:

1 PVDA

2 CDA etc.

Aard van de bijdrage

➤ *Wat is de aard van de alinea?*

0. Neutraal: fractie constateert bepaalde zaken zonder zich erover uit te spreken, er worden feiten genoemd, inleidende opmerkingen in betoog
1. Steunend: steun uitsprekend voor besluit regering (waardering uitspreken voor besluit)
2. Kritisch: kritiek uitend op besluit regering om aan missie deel te nemen
3. Vragend/informerend: vragen stellen aan regering voor meer informatie

Soort argumenten

➤ *Worden er argumenten genoemd en zo ja, welk soort?*

0. Geen argumenten genoemd
1. Doelstelling van de missie
2. Internationale verantwoordelijkheid NL
3. Publieke opinie in NL
4. Effectiviteit missie of bepaalde aspecten van missie die wel/niet bevallen
5. Informatie (te weinig informatie)
6. Nederlands belang (of belang westen)
7. Belasting krijgsmacht (te zwaar)
8. VN (helpen verbeteren van de VN)

De focus (onderwerp)

➤ *Waar gaat de alinea over?*

0. Neutraal (opening van speech of slotstuk, zonder inhoud)
 1. Doelstelling van de missie
 2. Politieke context van de missie/conflict/land
 3. Operationele zaken (mandaat, rules of engagement, haalbaarheid)
 4. Risico's van/of tijdens de missie
 5. Personele zaken (nazorg, veteranenbeleid, tolken, uitgezonden eenheid)
 6. Materiele zaken (uitgezonden materieel, uitrusting, helikopters etc.)
 7. Het besluitvormingsproces in NL (artikel 100 procedure, evaluatie, informatie, rol en verantwoordelijkheid parlement)
 8. Internationale/buitenlandse politieke ontwikkelingen (VN zaken, EU beleid)
 9. Ontwikkelingssamenwerkingsbeleid van Nederland/ wederopbouwactiviteiten
 10. Diplomatieke inspanningen van Nederland
 11. Defensie algemeen (taken, begroting etc.)
 12. Financiën (van missie)
 13. Journalisten (Nederlandse journalisten mee op missie)
 14. Publieke opinie
- (0 en 8 t/m 14 worden in analyse geaggregeerd tot de categorie: Overige)

Eerdere missies

➤ *Wordt er in de alinea naar eerdere missies verwezen?*

0. Nee

1. Ja

➤ *Zo ja, invullen welke missie en in welk verband (geleerde lessen, vergelijking met huidige situatie)*

Bijlage 8: Betrouwbaarheid codeergegevens

Een aantal alinea's is door een tweede codeur ter controle gecodeerd. Meer was, vanwege het tijdsbestek, niet mogelijk. Het codeerwerk, zeker in het begin, kost relatief veel tijd. Iedere alinea moest in vier categorieën worden ingedeeld: aard bijdrage, argumenten, focus en eerdere missies. Vervolgens zijn de resultaten van beide codeurs, iedere alinea in iedere categorie (80 scores) met elkaar vergeleken en gescoord. Indien een resultaat volledig overeenkwam (bijvoorbeeld: de alinea was door beiden gecodeerd als “steunend”) is de alinea in die categorie als overeenkomstig gescoord. Indien een alinea in een bepaalde categorie volledig anders was gecodeerd, werd de alinea als “anders” gescoord en indien de resultaten van beide codeurs van een alinea deels overeenkwamen (bijvoorbeeld: indien een deel van de onderwerpen die bij focus werden genoemd overeenkwamen), werd de alinea als deels overeenkomstig gescoord. In de onderstaande tabel staan de resultaten. Van de 80 scores kwam 60% volledig overeen. 22,5% kwam deels overeen en 17,5% kwam niet overeen.

Tabel 6: Vergelijking Codeurs

	Categorie							
	Aard bijdrage		Argumenten		Focus		Eerdere missie	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Overeenkomstig	12	60	13	65	3	15	20	100
Deels overeenkomstig	4	20	0	0	14	70	0	0
Anders	4	20	7	35	3	15	0	0
Totaal	20	100	20	100	20	100	20	100

Totaal (n=80)	%
Overeenkomstig	60
deels overeenkomstig	22,5
Anders	17,5

Bijlage 9: Kamerstukken

Casussen Inhoudsanalyse (codering)

UNTAC

Kennisgevingsbrief regering: *Kamerstukken II 1991-1992, 22 300 X, nr. 49.*

Besluitvormingsbrief regering: *Kamerstukken II 1991-1992, 22 300 X, nr. 65.*

Verslag Kamerdebat: *Kamerstukken II 1991-1992, 22 300 X, nr. 82.*

UNPROFOR III

Kennisgevingsbrief regering: *Kamerstukken II 1993-1994, 22 181, nr. 64.*

Verslag Kamerdebat 1: *Kamerstukken II 1993-1994, 22 181, nr. 67.*

Besluitvormingsbrief regering: *Kamerstukken II 1993-1994, 22 181, nr. 70.*

Verslag Kamerdebat 2: *Kamerstukken II 1993-1994, 22 181, nr. 74.*

UNMEE

Kennisgevingsbrief regering: *Kamerstukken II 2000-2001, 22 831, nr. 8.*

Besluitvormingsbrief regering: *Kamerstukken II 2000-2001, 22 831, nr. 10.*

Verslag Hoorzitting: *Kamerstukken II 2000-2001, 22 831, nr. 13.*

Verslag Kamerdebat: *Kamerstukken II 2000-2001, 22 831, nr. 14.*

Verslag plenair gedeelte: *Handelingen II 2000-2001, nr. 14*

ISAF III

Kennisgevingsbrief regering: *Kamerstukken II 2005-2006, 28 676, nr. 22.*

Besluitvormingsbrief regering: *Kamerstukken II 2005-2006, 27 925, nr. 193.*

Kamerdebat: *Kamerstukken II 2005-2006, 27 925, nr. 207.*

Verslag plenair gedeelte: *Handelingen II 2005-2006, nr. 45.*

Casussen (activiteiten)

Provide Comfort

Besluitvormingsbrief regering: *Kamerstukken II 1990-1990, 21 664, nr. 60.*

Verslag Kamerdebat 1: *Kamerstukken II 1990-1990, 21 664, nr. 65.*

Verslag Kamerdebat 2: *Kamerstukken II 1990-1990, 21 664, nr. 70.*

UNPROFOR I

Besluitvormingsbrief regering: *Kamerstukken II 1991-1992, 22 181, nr. 19.*

Verslag Kamerdebat: *Kamerstukken II 1991-1992, 22 181, nr. 20.*

UNPROFOR II

Besluitvormingsbrief regering: *Kamerstukken II 1992-1993, 22 181, nr. 29.*

Verslag Kamerdebat: *Handelingen II 1992-1993, nr. 13.*

UNMIH

Kennisgevingsbrief regering: *Kamerstukken II 1994-1995, 23 461, nr. 5.*

Besluitvormingsbrief regering: *Kamerstukken II 1994-1995, 23 461, nr. 9.*

Verslag Kamerdebat: *Kamerstukken II 1994-1995, 23 461, nr. 10.*

Rapid Reaction Force

Besluitvormingsbrief regering: *Kamerstukken II 1994-1995, 22 181, nr. 100.*

Verslag Kamerdebat: *Kamerstukken II 1994-1995, 22 181, nr. 105.*

IFOR

Kennisgevingsbrief regering: *Kamerstukken II 1995-1996, 22 181, nr. 127.*

Verslag Kamerdebat 1: *Kamerstukken II 1995-1996, 22 181, nr. 141.*

Besluitvormingsbrief regering: *Kamerstukken II 1995-1996, 22 181, nr. 137.*

Verslag Kamerdebat 2: *Handelingen II 1995-1996, nr. 37.*

SFOR

Besluitvormingsbrief regering: *Kamerstukken II 1996-1997, 22 181, nr. 174.*

Verslag Kamerdebat: *Kamerstukken II 1996-1997, 22 181, nr. 182.*

UNFICYP

Besluitvormingsbrief regering: *Kamerstukken II 1997-1998, 25 954, nr. 1.*

Verslag Kamerdebat: *Kamerstukken II 1997-1998, 25 954/25 957, nr. 3.*

KFOR

Kennisgevingsbrief regering: *Kamerstukken II 1998-1999, 22 181, nr. 281.*

Verslag Kamerdebat 1: *Kamerstukken II 1998-1999, 22 181, nr. 289.*

Besluitvormingsbrief regering: *Kamerstukken II 1998-1999, 22 181, nr. 284.*

Verslag Kamerdebat 2: *Handelingen II 1998-1999, nr. 87.*

ISAF I

Besluitvormingsbrief regering: *Kamerstukken II 2001-2002, 27 925, nr. 35.*

Verslag Kamerdebat: *Kamerstukken II 2001-2002, 27 925, nr. 42.*

Amber Fox

Besluitvormingsbrief regering: *Kamerstukken II 2001-2002, 22 181, nr. 352.*

Verslag Kamerdebat: *Kamerstukken II 2001-2002, 22 181, nr. 353.*

SFIR

Kennisgevingsbrief regering: *Kamerstukken II 2002-2003, 23 432, nr. 105.*

Uitstelbrief regering: *Kamerstukken II 2002-2003, 23 432, nr. 114.*

Besluitvormingsbrief regering: *Kamerstukken II 2002-2003, 23 432, nr. 116*herdruk.*

Schriftelijke vragen en antwoorden: *Kamerstukken II 2002-2003, 23 432, nr. 117.*

Verslag hoorzitting: *Kamerstukken II 2002-2003, 23 432, nr. 121.*

Verslag Kamerdebat: *Kamerstukken II 2002-2003, 23 432, nr. 120.*

Verslag plenaire gedeelte Kamerdebat: *Handelingen II 2002-2003, nr. 83.*

Stemmingen na debat: *Handelingen II 2002-2003, nr. 83, p. 4834-4835.*

ISAF II

Kennisgevingsbrief regering: *Kamerstukken II 2003-2004, 27 925, nr. 119.*

Besluitvormingsbrief regering: *Kamerstukken II 2003-2004, 27 925, nr. 133.*

Verslag briefing: *Kamerstukken II 2003-2004, 27 925, nr. 139.*

Schriftelijke vragen en antwoorden: *Kamerstukken II 2002-2003, 23 432, nr. 134.*

Verslag Kamerdebat: *Kamerstukken II 2002-2003, 23 432, nr. 142.*

MINUSMA

Kennisgevingsbrief regering: *Kamerstukken II 2012-2013, 29 521, nr. 210.*

Besluitvormingsbrief regering: *Kamerstukken II 2012-2013, 29 521, nr. 213.*

Schriftelijke vragen en antwoorden: *Kamerstukken II 2012-2013, 29 521, nr. 215.*

Verslag Kamerdebat: *Kamerstukken II 2012-2013, 29 521, nr. 230.*

Verslag plenaire gedeelte Kamerdebat: *Handelingen II 2012-2013, nr. 36.*